

The Gleaner

Vol 14 (1977)

Ελληνικά διαβήματα στον Βοναπάρτη. Η περίπτωση του Γεωργίου Παλατίνου

Όλγα Κατσιαρδή

doi: [10.12681/er.367](https://doi.org/10.12681/er.367)

To cite this article:

Κατσιαρδή Ό. (1977). Ελληνικά διαβήματα στον Βοναπάρτη. Η περίπτωση του Γεωργίου Παλατίνου. *The Gleaner*, 14, 36–68. <https://doi.org/10.12681/er.367>

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΙΑΒΗΜΑΤΑ ΣΤΟΝ ΒΟΝΑΠΑΡΤΗ

Ἡ περίπτωση τοῦ Γεωργίου Παλατινοῦ

Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση βρίσκει τοὺς Ἕλληνας ἐπαναστατημένους στὸ πλευρὸ τῶν Ρώσων· ἡ πρώτη περιόδός της συμπίπτει μὲ τὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ δεύτερου Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου (1789-1792). Ἡ ἀποτυχία τοῦ ἐγχειρήματος τῆς Αἰκατερίνης Β' καὶ ἡ διάψευση, γιὰ ἄλλη μιὰ φορά, τῶν ἐλπίδων νὰ ἀπελευθερωθεῖ τὸ γένος μὲ τὴ βοήθεια τῶν Ρώσων δημιουργεῖ κατάλληλο κλίμα γιὰ τὴν παραδοχὴ τῶν φιλελεύθερων ἐπαναστατικῶν κηρυγμάτων γιὰ ἰσότητα, ἐλευθερία καὶ ἀδελφосύνη. Ἡ διδασκαλία τοῦ Διαφωτισμοῦ εἶχε προετοιμάσει, ὡς ἓνα βαθμὸ, τὸ ἔδαφος γιὰ τὴν ἀποδοχὴ τῶν γαλλικῶν ἰδεῶν. Παράλληλα, ὅμως, ἡ ἐναντίωση τῆς Αἰκατερίνης Β' πρὸς τὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση ἀναστέλλει ἢ καθιστᾷ ἐχθρική τὴ στάση ὀρισμένων στρωμάτων τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας (Πατριαρχεῖο, Φαναριῶτες), πού, ὡς τότε, ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὸ παράδειγμά της μετεῖχαν ἢ κρατοῦσαν στάση ἀνεκτικὴ ἀπέναντι στὰ κηρύγματα τοῦ Διαφωτισμοῦ. Ἡ γαλλικὴ ἐπίδραση γίνεται μεγαλύτερη μετὰ τὶς νίκες τῆς Ἐπαναστάσεως στὴν Εὐρώπη, ἀπὸ τὰ 1792 καὶ ἐξῆς. Ἡ ἐκστρατεία, ὅμως, τοῦ Βοναπάρτη στὴν Ἰταλία καὶ οἱ νικηφόρες προελάσεις του, στὰ 1796-1797, εἶναι ἐκεῖνα πού ταράζουν περισσότερο τοὺς Ἕλληνας.

Οἱ φῆμες γιὰ τὶς ἐπιτυχίες του φθάνουν ἢ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη στὸν Ἑλλαδικὸ χῶρο καὶ συντελοῦν, ὥστε οἱ Ἕλληνας νὰ βλέπουν στὸ πρόσωπό του τὸν νέο σωτήρα τους. Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ ἡ ἀντίφαση, πού ὑπάρχει μεταξὺ τῆς γαλλικῆς πολιτικῆς, τοῦ Διευθυντηρίου καὶ τοῦ Βοναπάρτη, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, καὶ τῶν πόθων τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὸ ἄλλο¹. Τὸ σχέδιο τοῦ Βοναπάρτη γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση

1. Γιὰ τὶς σχέσεις Βοναπάρτη καὶ Ἑλλήνων τὴν ἐποχὴ αὐτὴ βλ. L. Belloc, *Bonaparte et les Grecs*, Παρίσι 1826· C. Rados, *Napoléon Ier et la Grèce*, Ἀθήνα 1921· Κ. Ράδος, *Βιβλιογραφικὰ ψιχία. Σχέσεις Ναπολέοντος πρὸς τὴν Ἑλλάδα*, «ΔΙΕΕ»

(Νέα σειρά) Α', 1928, σ. 148 - 152· Κ. Καροφύλας, Ὁ Ναπολέων καὶ ἡ Ἑλλάς, «Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος» 1928, σ. 339 - 360· J. Savant, *Napoléon et la libération de la Grèce*, "L' Hellénisme Contemporain", Δ' 1950, σ. 320 - 321. Γιὰ

τῶν ἑλληνικῶν περιοχῶν ἐντάσσεται στὰ πλαίσια τῆς γαλλικῆς ἐπεκτατικῆς πολιτικῆς πρὸς τὴν Ἀνατολή. Στὸ διάστημα 1792-1797 ἡ Τουρκία κράτησε μιὰ οὐδέτερη στάση ἀπέναντι στοὺς ἀγῶνες τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων κατὰ τῆς Γαλλίας, ἐνῶ ἀπὸ τὸ 1795 ἀναγνώρισε τυπικὰ τὴν Ἐπανάσταση. Ἀλλὰ ἡ ἐκστρατεία στὴν Ἰταλία καὶ κυρίως ἡ πτώση τῆς Βενετίας προσανατολίζουν σαφέστερα τὴν ἀνατολικὴ πολιτικὴ τοῦ Βοναπάρτη, ποὺ κύριος στόχος του εἶναι νὰ πλήξει τὴν ἐμπορικὴ δύναμη τῆς μεγάλης ἀντιπάλου του Ἀγγλίας. Μὲ αὐτὸ τὸ πνεῦμα προχωρεῖ καὶ στὴν κατάληψη τῶν Ἰόνιων νησιῶν, τὸν Ἰούνιο τοῦ 1797². Γράφοντας πρὸς τὸν Ταλλεϋράνδο, στίς 16 Αὐγούστου 1797, προβλέπει τὴν κατάρρευση τοῦ Τουρκικοῦ κράτους καὶ προτείνει ἢ τὴν στοιχειώδη ὑποστήριξή του ἢ τὴ συμμετοχὴ τῆς Γαλλίας στὰ ὀφέλη τῆς πτώσεως³. Σ' ἀπάντησιν ὁ Ταλλεϋράνδος τοῦ γράφει ὅτι τὸ Διευθυντήριον ἐνέκρινε τὴν κατάληψιν Ζακύνθου, Κεφαλληνίας καὶ Κερκύρας. “Et du reste”, συνεχίζει, “rien n'est plus important que de nous mettre en bon pied avec l' Albanie, la Grèce, la Macédoine et autres provinces de l'Empire Ture d'Europe”⁴.

Ἀλλὰ στὸ πρῶτο στάδιο τῆς πορείας του πρὸς τὴν Ἀνατολὴ ὁ Βοναπάρτης δὲν θὰ διστάσει νὰ συγκαλύψει τὶς κατακτητικὲς του προσπάθειες μὲ κηρύγματα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν ἑλληνικῶν περιοχῶν⁵.

τὴν πολιτικὴ τοῦ Διευθυντηρίου πρὸς τοὺς Ἕλληνας βλ. τὶς εἰδικὲς μελέτες τοῦ Sp. Pappas, *Le Directoire et les Grecs*, ἀνάτ. ἀπὸ τὴ “Revue de la France Moderne”, 1900· *La France et la Grèce à l' époque du Directoire*, Ἀθ. 1907· *La politique Grecque du Directoire*, “L' Hellenisme Contemporain” Α', 1947, σ.238-253.

2. Γιὰ τὴν ἀνατολικὴν πολιτικὴν τοῦ Βοναπάρτη στὰ χρόνια αὐτὰ βλ. M.S. Anderson, *The Eastern Question 1774-1923*, Λονδίνο 1966, σ. 23 - 24· St. Shaw, *Between Old and New. The Ottoman Empire under Selim III 1789-1807*, Καίμπριτζ 1971, σ. 247-256. Γιὰ τὶς σχέσεις τοῦ ζητήματος ἀναφορικὰ μὲ τὸ ἑλληνικὸ πρόβλημα βλ. Ἀπ. Βακαλόπουλος, *Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ*, τ. Α', *Τουρκοκρα-*

τία 1669-1812, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 607· Sp. Pappas, *La politique grecque*, ὁ.π., σ. 239-240.

3. *Correspondance de Napoléon Ier publiée par l'ordre de l'Empereur Napoléon III*, Γ' Παρίσι 1859, σελ. 236, ἀρ. 2106 (πβ. καὶ ἀρ. 2103 καὶ 2104)· Γ. Μαυρογιάννης, *Ἱστορία τῶν Ἰονίων Νήσων ἀρχομένη τῷ 1797 καὶ λήγουσα τῷ 1815*, τ. Α', Ἀθ. 1889, σ. 64.

4. Sp. Pappas, *La politique grecque*, ὁ.π., σ. 239 - 240.

5. Ὁ ἴδιος ὁ Ναπολέοντας στίς Ἀναμνήσεις ποῦ ἔγραψε αἰχμάλωτος στὴν Ἁγία Ἐλένη σημείωνε στίς 10 - 12 Μαρτίου 1816: “La Grèce attend un liberateur... ce serait une belle couronne de gloire!... Il inscrira son nom à jamais avec ceux d’

Στην πίστη για την πραγμάτωση αὐτῶν τῶν ὑποσχέσεων ἐντάσσονται καὶ οἱ ἀπόπειρες τῶν Ἑλλήνων νὰ ἔλθουν σ' ἐπαφὴ μαζί του γιὰ νὰ ζητήσουν τὴ βοήθειά του.

Σ' αὐτὸ τὸ κλίμα πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ καὶ τὸ περιστατικὸ, γιὰ τὸ ὁποῖο κάνει μνεῖα ἓνα ἔγγραφο ποὺ βρίσκεται στὸ Archivio Diplomatico di Trieste⁶. Πρὶν προχωρήσω στὴν ἐξέταση τῶν προβλημάτων, ποὺ παρουσιάζονται ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ κείμενο, θ' ἀναφερθῶ μὲ λίγα λόγια στὶς ἄλλες παράλληλες, γνωστές, μέχρι σήμερα, προσπάθειες.

Ἐκινώντας ἀπὸ τὴν αὐστριακὴ ἐκθεση τῆς 27 Νοεμβρίου / 9 Δεκεμβρίου 1796, ποὺ δημοσίευσε ὁ Legrand ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῆς Βιέννης μαζί μὲ τὰ ἔγγραφα γιὰ τὴ σύλληψη καὶ ἀνάκριση τοῦ Ρήγα⁷, ἔχουμε τὴν πληροφορία ὅτι "Ἕλληνες βρισκόμενοι στὸ Παρίσι ζήτησαν τὴ βοήθεια τῶν Γάλλων γιὰ ἀπελευθέρωση ἀπὸ τοὺς Τούρκους, αἰεὶ ἀντάλλαγμα δ' ὑπεσχέθησαν οἱ "Ἕλληνες εἰς τοὺς Γάλλους νὰ παραχωρήσωσιν εἰς αὐτοὺς ἑλληνικὰς τινὰς νήσους καὶ διεξαγάγωσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὸ ἐμπόριον μόνον μετὰ τῶν Γάλλων». Οἱ Γάλλοι ὑπόσχονταν, ἀλλὰ τοὺς συνιστοῦσαν νὰ ἀναμένουν μεγαλύτερη ἐπιτυχία τῶν γαλλικῶν ὄπλων στὴν Ἰταλία. Ἀνήσυχος ὁ συντάκτης τῆς ἐκθέσεως⁸ ἐπισημαίνει τὸν κίνδυνον γιὰ τὸ αὐστριακὸ ἐμπόριο ἐξ αἰτίας αὐτῶν τῶν προθέσεων τῶν Ἑλλήνων.

Στὰ 1797 οἱ κινήσεις γίνονται ἐντονώτερες. Ἡδη οἱ νίκες τοῦ Βοναπάρτη στὴν Ἰταλία εἶναι σαφέστερες. Τὸ Διευθυντήριο καὶ ὁ ἴδιος ἀναθέτουν στοὺς Dimo καὶ Nicolò Stephanopoli μιὰ ἐπιστημονικὴ ἀποστολὴ στὶς ἑλλαδικὲς περιοχὲς καὶ κυρίως στὴ Μάνη, μὲ φανερό,

Homère, Platon et Epaminondas!... Je n' en ai pas été loin!... Quand, dans ma campagne d' Italie, j' arrivai sur les bords de l' Adriatique, j' écrivis au Directoire que j' avais sous mes yeux le royaume d' Alexandre!..." Las Cases, *Le Mémorial de Sainte-Hélène*, τ. Α', [Παρίσι 1935], σ. 415 - 416· πβ. J. Savant, *Napoléon et la liberté de la Grèce*, "L' Hellenisme Contemporain" Δ', 1950, σ. 320 - 321.

6. Archivio Diplomatico di Trieste, Atti di Polizia Segreta 1797, busta 13 F 4/I, doc. No 15.

7. E. Legrand, *Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ρήγα Βελεσιτωλῆ*, μφρ. Σπ. Λάμπρου, Ἀθ. 1891, σ. 2(3) - 6(7). "Ἴσως σ' αὐτῇ τὴν ἐποχῇ ἀνάγεται ἡ ἐπιστολὴ ποὺ ὁ Κοραῆς ἀναφέρει ὅτι ἔστειλε στὸν Βοναπάρτη, ὅταν ἦταν «στρατηγὸς ἐλευθέρου ἔθνους εἰς τὴν Ἰταλίαν», ζητώντας του βοήθεια γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος" βλ. Φ.Η. Ἡλιοῦ, *Ἀνέκδοτα καὶ ξεχασμένα γράμματα ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία τοῦ Κοραῆ*, «Ἐρανος εἰς Ἀδαμάντιον Κοραῆ», Ἀθ. 1965, σ. 77.

8. Δυστυχῶς δὲν σημειώνεται τὸ ὄνομά του στὸ ἔγγραφο.

όμως, πολιτικο-προπαγανδιστικό χαρακτήρα. Οί Stephanopoli κατάγονται από παλιά οικόγένεια Μανιατών τῆς Κορσικῆς. Εἶναι κομιστές προσωπικῆς ἐπιστολῆς τοῦ Βοναπάρτη (30 Ἰουλίου 1797) πρὸς τὸν μπέη τῆς Μάνης Τζανέτμπεη Γρηγοράκη, πού εἶχε στείλει τὸ γιό του Πέτρο στὴν Τεργέστη νὰ συναντήσῃ τὸν Βοναπάρτη γιὰ νὰ προσελκύσει τὴν προσοχή του στὴ δυνατότητα ἐξεγέρσεως τῆς Πελοποννήσου καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος⁹.

Ἄλλὰ ἡ κίνηση πού παρουσιάζει μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον, κι αὐτὸ ἐξ αἰτίας τῆς σπουδαιότητος τοῦ πρωτεργάτη της, εἶναι αὐτὴ πού ὀργάνωσε ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς. Ὅπως εἶναι γνωστό, ἀπὸ τὸν Αὐγούστο τοῦ 1796¹⁰ βρίσκεται στὴ Βιέννη, ἐπιδίδεται σὲ μιὰ πυρετώδη προσπάθεια ἐκδόσεως ἐπαναστατικῶν καὶ ἄλλων κειμένων καὶ ἐργάζεται δραστήρια γιὰ τὴ διάδοση τῶν ἰδεῶν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως στὴν Ἑλλάδα. Στὰ πλαίσια αὐτὰ προσπαθεῖ νὰ ἔρθῃ σ' ἐπαφή καὶ μὲ τὸν Βοναπάρτη¹¹. Μέσα στὰ σχέδια αὐτὰ τοῦ Ρήγα ἡ Τεργέστη θὰ διαδραματίσει ἓνα οὐσιαστικὸ ρόλο, ἀφοῦ μέσω τοῦ ἐκεῖ Γάλλου προξέ-

9. Γιὰ τὴν ἀποστολὴ αὐτὴ βλ. *Voyage de Dimo et Nicolò Stephanopoli en Grèce pendant les années V et VI (1797 et 1798) d'après deux missions dont l'une du Gouvernement Français, et l'autre du Général en chef Buonaparte rédigé par un des professeurs du Prytanée avec figures, plans et vues levées sur les lieux*. A Paris an VIII καὶ συγκεκριμένα τ. Α' σ. 68 - 77 καὶ 175 - 194· L. Belloc, *Bonaparte*, ὅ.π., σ. 54-92· Sp. Pappas, *La France et la Grèce à l'époque du Directoire*, ὅ.π., σ. 26 ἐξ· R. Peyre, *Bonaparte et les Stephanopoli-Connène*, "Miscellanea di Studi storici in onore, di Antonio Manno" Β' Τομῆν 1912, σ. 215-226· Κ. Καιροφύλας, *Ὁ Ναπολέον καὶ ἡ Ἑλλάς*, ὅ.π., σ. 347 - 352· Ἐμ. Ροδοκανάκης, *Ὁ Βοναπάρτης καὶ αἱ Ἰόνιοι Νῆσοι*, Κέρκυρα 1937, σ. 84 - 85· Sp. Pappas, *La mission des Stéphanopoli en Grèce*, "L' Hellénisme Contemporain" Ι' 1956, σ. 147 - 158.

10. Α. Βρανούσης, *Ρήγας*, [Βασικὴ Βιβλιοθήκη, ἀρ. 10], Ἀθ. 1953, σ. 48.

11. Τὸ θέμα ἐπαφῶν Ρήγα καὶ Βοναπάρτη ἔχει προκαλέσει πολλὰς ἐρευνες καὶ συζητήσεις. Οἱ πληροφορίες τοῦ Χρ. Περραιβοῦ, *Σύντομος Βιογραφία τοῦ αἰοδύμου Ρήγα Φεραίου τοῦ Θετταλοῦ*, Ἀθ. 1860, σ. 24 - 25 κρίνονται ἀπὸ τοὺς Σπ. Λάμπρο, *Ἀποκαλύψεις περὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ρήγα*, Ἀθ. 1892, σ. 37, 115· Κ. Ἀμμαντο, *Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ρήγα Βελεστινλῆ*, Ἀθ. 1930, σ. ιδ' - ιε', σὰν μὴ ἀνταποκρινόμενες πρὸς τὴν πραγματικότητά. Πβ. Α. Dascalakis, *Rhigas Veletinlis. La Révolution Française et les Préludes de l'Indépendance Hellénique*, Παρίσι 1937, σ. 110. Γιὰ τὴν ἐπαφὴ τοῦ Ρήγα μὲ τὸν Γάλλο πρόξενο τῆς Τεργέστης βλ. E. Legrand-Σπ. Λάμπρος, ὅ.π., σ. 64(65) - 66(67) 88(89) - 90(91)· Κ. Ἀμμαντος, ὅ.π., σ. 153. Πβ. Α. Βρανούσης, *Ρήγας*, ὅ.π., σ. 75 - 79.

νου θὰ ἐπιδιώξει νὰ ἔρθει σ' ἐπικρινωνία μὲ τὸν Βοναπάρτη τὸν Ἰούλιου 1797 καὶ στὴν ἴδια πόλιν θὰ συλληφθεῖ στις 19 Δεκεμβρίου 1797¹².

Μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ νὰ ἐξετάσουμε: τὴ χρονολογικὴ ἔνταξη τῶν πρὸ πάντων ἐνεργειῶν στὴν ἐποχὴ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Βοναπάρτη στὴν Ἰταλία (1796-1797)· τὴ στάση τῆς αὐστριακῆς ἀστυνομίας καὶ κράτους ἀπέναντι στις ἐνέργειες αὐτές· τὴ θέση τῆς Τεργέστης ἀναφορικὰ πρὸς τὶς δύο τελευταῖες προσπάθειες· τὴν πιθανὴ συσχέτιση τῶν προτεινομένων σχεδίων. Τὰ θέματα αὐτὰ ἔχουν ἄμεση σχέση μὲ τὰ προβλήματα ποὺ γεννιῶνται ἀπὸ τὸ ἔγγραφο τοῦ Archivio Diplomatico di Trieste, τὸ κείμενο τοῦ ὁποῦ ἀκολουθεῖ¹³:

Eccellenza

Dalle Persone di piena fede, e da' confidenti sono venuto a sapere, che un cosiddetto Andrea Morioto è sia della Morea, e il [. . .] un certo Palatino, che qui si trattiene e che è ufficiale Russo abbino manifestato l'intenzione a questo console di Francia che la Morea tutta di rivoluzionarsi intenda, e che a tal effetto per proceder con sicurezza, conveniva che la Francia prendesse l' Isole Venete dal Levante: che scosso il giogo della Porta, sarrebbe facile anzi quasi sicuro che la Morea tutta si desse sotto la protezione Francese. Il console sulle priori proposte rifiutò d'ingerirsi ne di prestar mano a tal affare finalmente ha cesso all'importunità de'proponenti ed ha dato a' medesimi lettere per il Generale in capite Buonaparte, con le quali sono partiti. Tal Notizia è sia scoperto la giudico interessantissima, e perciò non manco di rapportarla a V.E. affine qualora Lei credesse

12. Κ. Ἀμαντος, ὁ.π., σ. 1 - 3, ἔγγραφο τοῦ Brigido (Τεργέστη) 20 Δεκεμβρίου 1797 (Ν. ἡμ.) πρὸς Pergen, μὲ τὸ ὁποῖο ἀναγγέλλει τὴ σύλληψη τοῦ Ρήγα τὴν προηγούμενη. Πβ. Λ. Βρανούσης, *Ρήγας*, ὁ.π., σ. 99.

13. Τὸ κείμενο παρουσιάζει τὰ ἀκόλουθα τεχνικὰ προβλήματα: Στὸ στίχο 1 ἡ πρόθεση "di" τοποθετεῖται στὸ κείμενο πάνω ἀπὸ δύο λέξεις σβυσμένες ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸ συντάκτη τοῦ ἐγγράφου. Στὸ στίχο 2 μετὰ τὸ ἄρθρο "il" ὑπάρχει ἡ ἀρχὴ τοῦ ὀνόματος τοῦ Palatino σβυσμένη, γι' αὐτὸ καὶ

μετὰ ἀκολουθεῖ τὸ ἀόριστο ἄρθρο "un". Στὸ στ. 13 τὸ V.E. εἶναι συντομογραφία τοῦ "Vostra Eccellenza". Στὸ στ. 14 πρόσθεσα τὸ "ò" σὲ ἀντιστοιχία πρὸς τὸ πρῶτο ò. Ἀπὸ τὸ ἔγγραφο φαίνεται ὅτι ὁ συντάκτης τοῦ στὴν ἀρχὴ εἶχε γράψει μόνον "al Ministero in Vienna"· πρὶν ἀπὸ τὴ φράση αὐτὴ εἶχε μιὰ λέξη, ποὺ στὴ συνέχεια ἔσβυσε καὶ ἀντικατέστησε μὲ τὸ "ò al Conte di Merteer Membro al Congresso d' Italia". Οἱ ὑπογραμμίσεις εἶναι τοῦ ἴδιου τοῦ συντάκτη.

*inoltrarla ò al Conte di Merteer Membro al Congresso d' Italia [ò]
al Ministero in Vienna per que' usi che crederà opportuni.*

Trieste li 5 Luglio 1797

[πίσω:] *Praes. 6 Luglio 1797*

P.

Δημοσιεύω, ἐδῶ, τὴ μετὰφραση τοῦ κειμένου:

Ἐξοχώτατε,

Ἄπο πρόσωπα πλήρους ἐμπιστοσύνης καὶ ἀπο πληροφοριοδότες μας ἔμαθα ὅτι ἓνας μὲ τ' ὄνομα Ἄνδρέας Μωραΐτης ἢ μᾶλλον καταγόμενος ἀπο τὸν Μοριᾶ καὶ ὁ [...] ἓνας κάποιος Παλατῖνος, ποὺ βρῖσκεται ἐδῶ καὶ εἶναι Ρῶσος ἀξιωματικὸς ἐκδήλωσαν τὴν πρόθεση στὸν ἐδῶ πρόξενο τῆς Γαλλίας ὅτι ὅλος ὁ Μοριᾶς προτίθεται νὰ ἐπαναστατήσῃ καὶ γιὰ νὰ προχωρήσουν μὲ ἀσφάλεια σ' αὐτὸν τὸ στόχο θὰ συνέφερε νὰ καταλάβῃ ἡ Γαλλία τὰ Βενετικὰ νησιὰ τῆς Ἀνατολῆς: καὶ ὕστερα ἀπο τὴν ἀποτίναξη τοῦ ζυγοῦ τῆς Πόρτας θὰ ἦταν εὐκολο μᾶλλον δὲ σχεδὸν σίγουρο ὅτι ὅλος ὁ Μοριᾶς θὰ περνοῦσε κάτω ἀπο τὴ Γαλλικὴ προστασία. Ὁ πρόξενος στὶς προηγούμενες προτάσεις ἀρνήθηκε ν' ἀναμειχθεῖ καὶ νὰ βοηθήσῃ τέτοια ὑπόθεση. Τελικὰ ὑποχώρησε στὴ φορτικότητα τῶν προτεινόντων καὶ ἔδωσε στοὺς ἴδιους ἐπιστολὲς γιὰ τὸν ἐπικεφαλῆς Στρατηγὸ Βοναπάρτη, ποὺ τὶς πῆραν κι ἔφυγαν. Τέτοια εἶδηση ἢ μᾶλλον ἀνακάλυψη τὴν κρίνω πάρα πολὺ ἐνδιαφέρουσα, καὶ γι' αὐτὸ δὲν παραλείπω νὰ τὴν ἀναφέρω στὴν Ἐξοχότητᾶ Σας μὲ τὸ σκοπὸ, ὅταν Σεῖς κρίνετε, νὰ τὴν διαβιβάσετε ἢ στὸν Conte di Merteer μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἰταλίας [ἦ] στοῦ Ὑπουργεῖο στὴ Βιέννη γιὰ τοὺς χειρισμοὺς ποὺ θὰ θεωρήσετε κατάλληλους.

Τεργέστη 5 Ἰουλίου 1797

P.

[πίσω:] Παρουσ. 6 Ἰουλίου 1797

Βρισκόμαστε, δηλαδή, μπροστὰ σὲ μιὰ προσπάθεια, ἀγνωστη μέχρι τώρα, νὰ κινηθεῖ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Βοναπάρτη γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση ἑλληνικῶν περιοχῶν.

Πρὶν προχωρήσω στὰ θέματα ποὺ προκύπτουν ἀπο τὸ ἴδιο τὸ κείμενο, θὰ ἀναφερθῶ μὲ λίγα λόγια στοῦ συντάκτη καὶ στὸν παραλήπτη τοῦ ἐγγράφου. Τὸ κείμενο φέρει σὰν ὑπογραφή τὸ ἀρχικὸ γράμμα «P» καὶ προέρχεται ἀπο τὴν Ἀστυνομία τῆς Τεργέστης. Ἡ σύγκριση τοῦ ἰδιάζοντα γραφικοῦ χαρακτήρα τοῦ συντάκτη του μὲ ἐκεῖνον ἄλλων ἐγγράφων, μὲ ὀδηγεῖ νὰ πιστέψω ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν Pier Antonio

Pittoni, Διευθυντή τῆς Ἀστυνομίας τῆς Τεργέστης¹⁴. Εἶναι μὲν χαρακτηριστικὴ φυσιογνωμία τῆς Τεργέστης τῆς ἐποχῆς. Ἐπηρεάζεται στὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὶς ἰδέες τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἐμφανίζεται μάλιστα στὰ πρῶτα χρόνια τῆς σὰν «κέρυκας τῆς ἐλευθερίας»¹⁵. Ἀλλὰ ἡ ἐξέλιξη τῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ Τρομοκρατία, οἱ κίνδυνοι τοῦ διαφαίνονταν νὰ ὑφίσταται τὸ ἐμπόριο, ἡ ὑπαγωγή του, ἀπὸ τὸ 1794 καὶ μετὰ, κάτω ἀπὸ ἓνα Διοικητὴ πιστὸ στὴν ἀπολυταρχικὴ γραμμὴ τῆς Βιέννης καί, τέλος, ἡ ἐκστρατεία τοῦ Βοναπάρτη στὴν Ἰταλία καὶ ἡ κατάληψη τῆς Τεργέστης ἀπὸ τοὺς Γάλλους (23 Μαρτίου - 23 Μαΐου 1797), τὸν ἀναγκάζουν ν' ἀλλάξει πρόσωπο.

Παραλήπτης τοῦ ἐγγράφου φαίνεται νὰ εἶναι ὁ Διοικητὴς τῆς Τεργέστης Conte Pompeo de Brigido¹⁶. Τὸ ὄνομά του δὲν ἀναφέρεται. Ὁ Pittoni, ὅμως, προσφωνεῖ τὸν παραλήπτη "Eccellenza", δηλαδὴ, «Ἐξοχώτατε», τυπικὴ προσφώνηση τοῦ Διοικητῆ Τεργέστης. Ἄλλωστε ἄμεσος προϊστάμενος τοῦ Pittoni ἦταν ὁ Brigido Διοικητὴς τῆς Τεργέστης ἀπὸ τὸ 1782 καὶ Ἀρχηγὸς τῆς Ἀστυνομίας ἀπὸ τὸ 1794. Ἡ διαβίβαση τῆς εἰδήσεως, πού ζητᾶει στὸ τέλος τοῦ κειμένου ὁ Pittoni, πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο στὴ Βιέννη, κατὰ τὴν τυπικὴ πορεία τῆς διαδικασίας μόνον ἀπὸ τὸ Διοικητὴ καὶ Ἀρχηγὸ τῆς Ἀστυνομίας θὰ μπορούσε νὰ γίνει. Ὁ Brigido ἀπολαμβάνει τὴν ἐξαιρετικὴ ἐμπιστοσύνη τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως¹⁷, πού δὲν διακρίνεται βέβαια γιὰ τὰ φιλελεύθερα συναισθήματά της.

Τὸ ἔγγραφο μας εἶναι χρονολογημένο ἀπὸ 5 Ἰουλίου 1797 καὶ ἔχει συνταχθεῖ στὴν Τεργέστη. Ὁ Βοναπάρτης ἔχει ἤδη καταλάβει ὅλη τὴ βόρεια Ἰταλία ἀπὸ τὸν Μάιο οἱ Γάλλοι βρίσκονται στὴ Βενετία καὶ

14. Βιογραφικὰ γιὰ τὸν Pittoni βλ. C. Curiel, *Trieste settecentesca*, [Νεάπολη] 1922, σ. 295· A. Tamaro, *Fine del settecento a Trieste. Lettere del Barone P. A. Pittoni (1782-1801)*, "Archeografo Triestino" Serie IV, τόμ. V καὶ VI (1942-1943), σ. 7 - 11, 14 - 15, 16· G. Quarantotti, *Trieste e l'Istria nell'età napoleonica*, Φλωρεντία 1954, σ. 46 - 47· A. Tamaro, *Storia di Trieste*, Τεργέστη 1976, σ. 197. Γεννήθηκε στὴ Gradisca τὸ 1730. Ἀπὸ τὸ 1766 ὑπηρετεῖ ὡς μεταρρυθμιστὴς καὶ στὴ συνέχεια Διευθυντὴς τῆς Ἀστυνομίας Τεργέστης. Ἀπὸ τὸ

1794 Ἀρχηγὸς τῆς Ἀστυνομίας ἦταν ὁ Διοικητὴς τῆς πόλεως Brigido, ἐνῶ ὁ Pittoni Διευθυντὴς. Παρέμεινε στὴ θέση του μέχρι τὸ 1801, ὅποτε τὸν διαδέχθηκε ὁ Βαρῶνος Sardagna.

15. Ὁ A. Tamaro, *Fine del settecento*, ὅ.π., σ. 8 γράφει: "Si dichiara apostolo della libertà".

16. Βιογραφικὰ του βλ. A. Cratey, *Perigrafia dell'origine dei nomi imposti alle androne, contrade e piazze di Trieste*, Τεργέστη 1808, σ. 269.

17. A. Tamaro, *Fine del settecento*, ὅ.π., σ. 16.

τῆ διοίκηση ἔχει ἀναλάβει ἀπὸ τὶς 12 Μαΐου προσωρινῆ Δημοτικὴ κυβέρνηση (Municipalitä provisorial)¹⁸. Στὴν οὐσία, ὅμως, οἱ Γάλλοι ἐρίζουν τὴν τύχη τῆς πόλεως, τὴν ὁποία μὲ τὴ συνθήκη τοῦ Campo Formio (6/17 Ὀκτωβρίου 1797) θὰ παραδώσουν στὴν Αὐστρία. Ἡ τελευταία ἔχει χάσει ὅλη τὴ Λομβαρδία καὶ βρίσκεται σέ, οὐσιαστικά, μειονεκτικὴ θέση. Ἦδη, ἀπὸ τὶς 18 Ἀπριλίου ἔχουν ἀρχίσει οἱ διαπραγματεύσεις στὸ Leoben, ἐνῶ ἡ πόλη τῆς Τεργέστης ἔχει δοκιμάσει στὸν ἴδιο χρόνο δίμηνη γαλλικὴ κατοχὴ¹⁹, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ τῆς ἐπιβληθεῖ μιὰ βαρεὰ οἰκονομικὴ, πολεμικὴ ἀποζημίωση ἀπὸ τὸν Βοναπάρτη.

Ἡ ἐχθρικὴ στάση τῆς Αὐστρίας ἀπέναντι στὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση εἶναι γνωστὴ, ὅπως ἐπίσης καὶ τὸ ἐνεργὸ μέρος ποὺ πῆρε στὸν Α' Συνασπισμὸ τοῦ 1792. Οἱ διαδιδόμενες ἀνά τὴν Εὐρῶπῃ φιλελεύθερες ἰδέες ἀναγκάζουν τὴ διοίκηση νὰ πάρει μέτρα γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση ἐνδεχόμενης ἀναταραχῆς στὸ κράτος τῆς²⁰. Κύριο προληπτικὸ ὄπλο ἀποτελοῦν ἡ λογοκρισία, ἡ ἀστυνόμευση τῶν κατοίκων, ἡ κατασκοπεία. Τὰ μέτρα γίνονται πιὸ αὐστηρὰ κυρίως μετὰ τὴν Ἰακωβινικὴ συνωμοσία τοῦ Ἀββᾶ Martinovics στὰ 1794-1795²¹. Ἔτσι ὁποιαδήποτε πληροφορία ἢ ὑπόνοια γιὰ ἐπαναστατικὴ δραστηριότητα ἀποτελεῖ λαβὴ γιὰ ἐπέμβαση τῆς Ἀστυνομίας. Δὲν θὰ πρέπει νὰ λησμονηθεῖ, προκειμένου γιὰ τὸ ἑλληνικὸ θέμα, ἡ αὐστριακὴ ἔκθεση τοῦ 1796²². Μιὰ ἐπανάσταση τῶν Ἑλλήνων Ὀθωμανῶν ὑπηκόων θὰ ἀποδυνάμωνε τὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, μὲ τὴν ὁποία ἡ Αὐστρία βρισκόταν σέ εἰρηνικὲς σχέσεις²³, εὐνοώντας ἔτσι τὰ σχέδια τῆς Γαλλίας, κοινῆς ἀντιπάλου τῶν Εὐρωπαϊκῶν Μοναρχιῶν.

18. A. Sorel, *L' Europe et la Révolution Française*, τ. Ε', Παρίσι 1903, σ. 160· Γ. Μυρογιάννης, ὁ.π., σελ. 57 - 67.

19. G. Quarantotti, *Trieste e l' Istria*, ὁ.π., σ. 41 - 68.

20. Γιὰ τὴν Αὐστριακὴν στάση ἀπέναντι στὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση βλ. R. Kann, *A history of the Habsburg Empire 1526-1918*, Καλιφόρνια 1974, σ. 208 - 210· H. Hantsch, *Die Geschichte Österreichs*, τ. Β', Γκράτς - Βιέννη - Κολωνία 1968, σ. 242 - 246.

21. K. καὶ M. Uhlirz, *Handbuch der Geschichte Österreichs und seiner Nachbarländern Böhmen und Un-*

garn, Γκράτς - Βιέννη, Β' 1930, σ. 469 - 470 ὅπου καὶ βιβλιογραφία· δὲν μπόρεσα νὰ συμβουλευθῶ τὴ μελέτη τοῦ Denis Silagi, *Jakobiner in der Habsburger Monarchie. Ein Beitrag zur Geschichte des Aufgeklärten Absolutismus in Österreich* (=Wiener Historische Studien, τ. 6), Βιέννη - Μόναχο 1962.

22. Legrand - Λάμπρος, ὁ.π., σ. 2(3) - 6(7). Βλ. καὶ πιὸ πάνω σ. 38.

23. Ἀργότερα ὁ Brigido στὴν ἐκθέσῃ του τῆς 22 Δεκεμβρίου 1797 πρὸς τὸν Pergen (βλ. K. Ἀμαντος, ὁ.π., σ. 7(8)) ἀναφέρει πὼς παρὰ τὸ ὅτι ὁ κίνδυνος ἀπὸ τὴν πραγματώση

Αυτό το κλίμα μπορεί να εξηγήσει και το εξαιρετικό ενδιαφέρον του Pittoni και τη σημασία που αποδίδει στην είδηση που του διαβιβάσθηκε. Δυστυχώς δεν μᾶς παραδίδεται το όνομα του πληροφοριοδότη τῆς αστυνομίας· ἀλλὰ τὸ πρόσωπο τοῦ συντάκτη τῆς ἐκθέσεως μᾶς δίνει, ἴσως, τὴν εὐχέρεια νὰ δεχθοῦμε τὴν ἀξιοπιστία τοῦ ἐγγράφου, τουλάχιστον στὸ σύνολό του. Τὰ ἐπὶ μέρους ζητήματα θὰ ἐξεταστοῦν στὴ συνέχεια.

Τὰ πρῶτα ἐρωτήματα που προκαλεῖ τὸ ἔγγραφο ἀφοροῦν: τοὺς πρωτεργάτες αὐτῆς τῆς προσπάθειας· τὸ πρόσωπο, πρὸς τὸ ὁποῖο ἀπευθύνονται, τὴ στάση του σὲ συσχετισμὸ μὲ τὶς ἄλλες ἀνάλογες ἀπόπειρες τῶν Ἑλλήνων καί, κατὰ συνέπεια, τὴ θέση τῆς Τεργέστης στὴν ὅλη κίνηση· τέλος τὸ προτεινόμενο σχέδιο.

Κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ πληροφοριοδότη τοῦ Pittoni, τὰ δύο πρόσωπα που παρουσιάσθηκαν στὸν Γάλλο πρόξενο ἦσαν ἓνας Ἀνδρέας ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο καὶ «ἓνας κάποιος Παλατίνος». Γιὰ τὸν πρῶτο δὲν μᾶς δίνει ἄλλες πληροφορίες ἐκτὸς ἀπὸ τὸ μικρὸ του ὄνομα καὶ τὴν καταγωγή του. Στοιχεῖα ἀνεπαρκῆ, πού, δυστυχῶς, δὲν μὲ βοήθησαν στὴν ταύτισή του. Δὲν μπορούμε νὰ ξέρουμε ἂν εἶναι ἀπὸ τοὺς μόνιμα ἐγκαταστημένους στὴν Τεργέστη Ἑλληνες, ὅπου ἤδη ὑπῆρχε ἑλληνικὴ κοινότητα, ἢ ἂν εἶχε πάει ἐκεῖ προσωρινά²⁴. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ἡ καταγωγή του σὲ συσχέτιση μὲ τὸ σχέδιο που στὴ συνέχεια προτάθηκε.

Γιὰ τὸν δεύτερο τὰ στοιχεῖα εἶναι περισσότερα. Ἔχουμε τὸ ἐπώνυμό του καὶ τὴν ιδιότητά του, δηλαδή Ρῶσος ἀξιωματικὸς που βρισκόταν ἐκεῖνὴ τὴν ἐποχὴ στὴν Τεργέστη, ἀλλὰ δὲν ἀναφέρεται τὸ μικρὸ του ὄνομα. Γιὰ τὴν ἀμφιβολία που δημιουργεῖ αὐτὴ ἡ ἔλλειψη θὰ ἀναφερθῶ πιὸ κάτω.

Τὸ ἐπώνυμο Παλατίνος μὲ ὠδήγησε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ στὴ σκέψη ὅτι

τοῦ ἐπαναστατικοῦ σχεδίου τοῦ Ρήγα εἶναι ἔμμεσος γιὰ τὴν Αὐστρία, ἐπιβάλλεται ἡ λήψη κατάλληλων μέτρων ἀπὸ τὴν κυβέρνηση γιὰ (νὰ καταπιῆξη καὶ νὰ προφυλάξῃ ἀπὸ ἀναστατώσεις τὸ γειτονικὸν ὀθωμανικὸν κράτος, μὲ τὸ ὁποῖον ἡ Ὑψηλοτάτη Αὐλὴ εὐρίσκεται εἰς εἰρηνικὰς συμφωνίας, καθὼς καὶ τὰ ἰδικὰ μας σύνορα ἀπὸ τὴν ἐξάπλωσίν της)».

24. Κατὰ τὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἑλληνικῆς

Κοινοτήτας Τεργέστης μέλος τῆς Κοινοτήτας ἀπὸ τὰ 1795 μὲ μικρὸ ὄνομα Ἀνδρέας καὶ Πελοποννήσιος τὴν καταγωγή εἶναι μόνον ὁ Ἀνδρέας Κλοκῶνης (Tabella della confraternità 1784-1806, φ. 8), που πεθαίνει στὴν Τεργέστη στίς 31 Δεκεμβρίου 1833 (Libro Decessi IV, σ. 176). Ἀλλὰ κατέναντι στοιχεῖο δὲν μοῦ δίνει τὴν εὐχέρεια νὰ στηρίξω μιὰ ὑπόθεση γιὰ μιὰ τέτοια ἐνέργεια ἀπὸ μέρους του.

κάποια σχέση θάπρεπε νά ὑπάρχει μέ τόν Κεφαλλάνα Ἰωάννη Παλατῖνο, τόν γνωστό ἀπό τόν πρῶτο ἐπί Αἰκατερίνης Β΄ Ρωσοτουρκικῆ πόλεμο²⁵ καί πρωτεργάτη τῆς προσπάθειας μεταφορᾶς ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν γιά ἀποίκηση στήν Ἀκυληία στά 1775²⁶. Πραγματικά ἡ ὑπόθεσή μου αὐτή ἀποδείχθηκε ὀρθή ἀπό τίς πληροφορίες πού δίνει ὁ Zorzi Colonna²⁷, κατάσκοπος τῶν Inquisitori di Stato τῆς Βενετίας στήν Τεργέστη²⁸.

25. Γιά τὸ ρόλο πού διαδραμάτισε ὁ Ἰωάννης Παλατῖνος σάν ἀπεσταλμένος τοῦ Ἀλέξιου Ὁρλώφ στοὺς Μανιάτες στά 1769 βλ. Π. Κοντογιάννης, *Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸν πρῶτον ἐπὶ Αἰκατερίνης Β΄ Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον (1768-1774)*, Ἀθ. 1903, σ. 96 - 97· Μ. Σακελλαρίου, *Ἡ Πελοπόννησος κατὰ τὴν Β΄ Τουρκοκρατίαν (1715-1821)*, Ἀθ. 1939, σ. 157. Ἐνῶ ὁ C. Manfroni, *Documenti Veneziani sulla campagna dei Russi nel Mediterraneo 1770-1771*, "Atti del Reale Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti", τ. LXXII, Parte sec. (1912-13), σ. 1164, ὑποστηρίζει ὅτι στά 1770 ὁ Παλατῖνος μέ ἄλλους Ἕλληνες περιῆλθε στή δυσμένεια τοῦ Ὁρλώφ, πληροφοροῖα, τῆς ὁποίας τὴν ἀλήθεια δὲν δέχεται μέ βεβαιότητα ὁ Ἀπ. Βακαλόπουλος, *Ἱστορία*, ὅ.π., σελ. 394 σημ. 2.

26. Ὁ Ἰωάννης Παλατῖνος καί ὁ Θεόδωρος Μαρκάκης παρουσιάσθηκαν στήν Αὐστρία σάν ἀντιπρόσωποι τῶν Πελοποννησίων προσφύγων στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου καί πρότειναν τὴ μεταφορὰ 1000 οἰκογενειῶν στήν παραθαλάσσια περιοχὴ τῆς Τεργέστης. Γιά τὴν προσπάθεια αὐτὴ βλ. P. Kandler, *Colonie di Greci nell' Istria e provincie vicine in questi ultimi tre secoli*, π. "L' Istria" anno V, ἀρ. 23, 8 giugno 1850, σ. 155 - 156, ὅπου δημοσιεύει καί τὰ δύο αὐτοκρατορικὰ διατάγματα τῶν 1775 καί 1777 πρὸς

τοὺς "Ἕλληνες Ἀκυληίας" G. Occioni-Bonafons, *I nostri bisnonni a Trieste nel secolo XVIII*, "Archeografo Triestino" τ. III, 1895, σ. 440 - 441· G. Stefani, *I Greci a Trieste nel settecento*, Τεργέστη 1960, σ. 145 - 146, 156 - 162· Β. Κρεμμυδᾶς, *Σχετικά με ἴδρυση Ἑλληνικῆς παροικίας στήν Ἀκυληία τὸν III αἰ.*, Ἀθ. 1972. Γιά τὸ θέμα αὐτὸ μελέτη μέ βάση ἀνεκδοτο ὑλικὸ τῶν Κρατικῶν Ἀρχείων Βενετίας καί Τεργέστης ἐτοιμάζει ἡ Δέσποινα Βλάση.

27. Γιά τὸν Γεώργιο Κολόνα βλ. Μ.Ι. Μανούσκακας, *Ἀνέκδοτα Πατριαρχικά Γράμματα (1547 - 1806) πρὸς τοὺς ἐν Βενετία Μητροπολίτας Φιλαδελφείας καί τὴν ὀρθόδοξον Ἑλληνικὴν Ἀδελφότητα*, Βενετία 1968, σ. 98-99, 100, 110, ὅπου στοιχεῖα γιά τὸ ρόλο πού διαδραμάτισε στήν ἐκλογή τοῦ Σωφρονίου Κουτούβαλη ὡς Μητροπολίτη Φιλαδελφείας στά 1781 - 1782. Στις σ. 104 - 105 βιογραφικά του στοιχεῖα καί πληροφορίες γιά τὴν κατασκοπευτικὴ του ὑπηρεσία πρὸς τοὺς Inquisitori di Stato ἀπὸ 1788 κ.έ. Στις σ. 105 - 108 τὰ περὶ τοῦ διορισμοῦ του ὡς ἐπιτρόπου τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου Ἀλεξανδρείας στὸ Νὰὸ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου Βενετίας τὸ 1782.

28. Archivio di Stato di Venezia (στὴ συνέχεια A.S.V.), Inquisitori di Stato, Riferte dei Confidenti agli Inquisitori di Stato, busta 591.

Στήν έκθεσή του, λοιπόν, στις 21 Μαρτίου 1796, αναφέρει ότι ο Γεώργιος Παλατίνος, από την Κεφαλληνία, maggiore (ταγματάρχης) στην ύπηρεσία των Ρώσων, που βρισκόταν από δύο μήνες στην Τεργέστη²⁹, είναι άνωψιός του θανόντος Ίωάννη Παλατίνου, που γύρω στα 1773 πρότεινε στη Μαρία Θηρεσία τη μεταφορά 120 οικογενειών από την Πελοπόννησο και Κεφαλληνία στην Άκυλη³⁰. Οι πληροφορίες για την παραμονή του Γεωργίου Παλατίνου στην Τεργέστη από τον Αύγουστο του 1795 μέχρι και το 1797 γίνονται σαφέστερες από τις εκθέσεις του Βενετού προξένου προς τους Inquisitori di Stato³¹.

Πρόκειται, λοιπόν, για το ίδιο πρόσωπο που συναντούμε να δρᾷ στην ύπηρεσία τῆς Ρωσίας στὸν δεύτερο ἐπὶ Αἰκατερίνης Β' Ρωσοτουρκικὸ πόλεμο. Ὁ Παλατίνος ἄρχισε νὰ ὑπηρετεῖ στὸν ρωσικὸ στρατὸ τὸ 1775· τὸ 1788 ὁ I.A. Zaborovskij τὸν ἔστειλε στὴν Ἀλβανία, γιὰ νὰ μοιράσει μία διακήρυξη τῆς Αἰκατερίνης Β' πρὸς τοὺς χριστιανοὺς ὑπὸ τοὺς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας^{31α}.

Γιὰ τὴν τότε δράση του μᾶς πληροφορεῖ καὶ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Λουδοβίκου Σωτήρη, ὁ ὁποῖος, ὅμως, ἐξ αἰτίας τῶν μεταξύ τους ἀντιθέσεων καὶ συγκρούσεων, μᾶς δίνει μία μονομερῆ μᾶλλον, εἰκόνα τῶν ἐνεργειῶν του³². Ἔτσι ὁ Γεώργιος Παλατίνος μὲ τὸν Τσιαρλαμπᾶ ἐμφανίζονται σὰν κατήγοροι τοῦ Λουδοβίκου Σωτήρη πρὸς τὸν Gibbs, γιὰ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν προσπάθεια τοῦ Σωτήρη, ἀπεσταλμένου τῆς Ρωσίας, νὰ μεταφερθοῦν στρατολογηθέντες Ἕλληνες στὴ Μεσσήνη τὸν Νοέμβριο

29. Ὁ Γ. Παλατίνος βρισκόταν ἀπὸ τὸν Ἰούλιο 1795 στὴν Τεργέστη. Ἄλλὰ γράφοντας ὁ Colonna στις 26 Μαρτίου 1796, ἀναφέρεται ἴσως σὲ προηγούμενη ἀπουσία τοῦ Παλατίνου, ἀφοῦ τὸν Φεβρουάριο 1796 λείπει γιὰ μικρὸ διάστημα ἀπὸ τὴν Τεργέστη. Βλ. πῶς κάτω τὶς προξενικῆς ἐκθέσεις.

30. Οὐσιαστικὰ ἡ προσπάθεια φάνηκε νὰ εὐδώνεται στὰ 1775. Ἀναφορικὰ μὲ τὸν ἀριθμὸ οικογενειῶν οἱ πληροφορίες τῶν πηγῶν ποικίλλουν.

31. A.S.V., Inq. di Stato, Dispacci dai consoli in Trieste b. 519, disp. No 406 - 409, 411, 417, 421, 429, 433, 436, 444, 446, 503.

31α. A. M. Stanislavskaja, *Rossija i Grecija v Konce XVIII-na-*

cale XIX veka. Politika Rossii v Joniceskoi respublike 1798 - 1807 gg. Μόσχα 1976, σ. 335, σημ. 19. Αὐτὰ ἀναφέρονται σὲ γράμμα πού ἔστειλε ὁ Παλατίνος στὸν Czartoryski στις 6/18 Μαρτίου 1805.

Θὰ ἤθελα καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ νὰ εὐχαριστήσω θερμὰ τὸν καθηγητὴ κ. Gunnar Hering (Πανεπιστήμιο Göteborgen) τόσο γιὰ τὴν πληροφορία αὐτὴ ὅσο καὶ γιὰ τὶς ἄλλες ὑποδείξεις του καὶ τὴ γενικώτερη, πραγματικὰ οὐσιαστικὴ του βοήθεια καὶ ἐνδιαφέρον.

32. Ἐμμ. Πρωτοψάλτης, *Ἡ ἐπανάστατικὴ κίνηση τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν Β' Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον (1787-1792)*. Λουδοβίκου Σωτήρη, ΔΠΕΕ ΙΔ', 1960, σ. 67-68, 78-79, 83-89.

τοῦ 1788. Τίς κατηγορίες τοῦ Παλατίνου γιὰ οἰκονομικὲς καταχρήσεις ἀντικρούει ὁ Σωτήρης στὸ ὑπόμνημά του πρὸς τὸν Gibbs στὶς 25 Δεκεμβρίου 1790 ἀπὸ τὸ Λιβόρνο³³. Συγκεκριμένα παραπονεῖται³⁴ γιὰτὶ ὁ Gibbs ἐμπιστεύθηκε τὸν Παλατῖνο πού "ier l'altro [è] uscito dal latte del Collegio nel gran' Mondo" καὶ ὄχι τὸν ἴδιο, maggiore μὲ τόση πείρα στὸν ρωσικὸ στρατό. Στὸ ἴδιο ὑπόμνημα ὁ Λουδοβίκος Σωτήρης ἀποδίδει τὴν ἀποκάλυψη στὸν Ἄλῃ πασᾶ τῶν σχεδίων ἐπαναστάσεως τῶν Σουλιωτῶν, τὸ χειμῶνα τοῦ 1789, σὲ ἀκριτομυθία τοῦ Γεωργίου Παλατίνου μὲ τοὺς Γάλλους φίλους τοῦ Ἄλῃ πασᾶ στὴν Πρέβεζα· στὴ συνέχεια ἀναφέρει ὅτι ὁ Παλατῖνος πῆγε στὶς Συρακοῦσες, γιὰ νὰ προκαλέσει ταραχές· τέλος ζητάει ἀπὸ τὸν Gibbs νὰ μὴ δίνει σημασία στὸν «σκανδαλοποιῶν» Παλατῖνο³⁵, τὸν ὁποῖο κατηγορεῖ ὅτι παρουσίασε πλαστὸ ἔγγραφο διαμαρτυρίας Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν κατὰ τῆς δράσεως τοῦ ἴδιου³⁶.

Οἱ βενετικὲς προξενικὲς ἐκθέσεις μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ παρακολουθήσουμε τὴ συνέχεια τῶν κινήσεων τοῦ Γεωργίου Παλατίνου. Στὶς 18 Αὐγούστου 1795 οἱ Inquisitori di Stato μὲ ἔγγραφό τους³⁷ πρὸς τὸν Giovanni Battista Calegari πρόξενο στὴν Τεργέστη, ἀνακοινώνουν ὅτι προερχόμενος ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ μὲ τελευταῖο σταθμὸ τὴ Ζάκυνθο ἔφθασε ἢ πρόκειται ἐντὸς ὀλίγου νὰ φθάσει στὴν Τεργέστη κάποιος Γεώργιος Παλατίνος, βενετὸς ὑπήκοος, ἀλλὰ στὴν ὑπηρεσία τῆς Ρωσίας. Οἱ Inquisitori di Stato ἀναθέτουν στὸν Calegari νὰ φροντίσει νὰ τοὺς πληροφορεῖ γιὰ τίς κινήσεις αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου³⁸ καὶ γιὰ τὰ κίνητρα τῆς ἐμφανίσεώς του σ' αὐτὸ τὸ μέρος· ζητοῦν, ἐπίσης, νὰ ἐνημερώνονται ἀμέσως γιὰ κάθε τι πού ἀφορᾷ τὸν Παλατῖνο, ἰδιαίτερα, μάλιστα, γιὰ τὴν περίπτωση πού θὰ ἐκδήλωνε τὴν πρόθεσή του νὰ μεταβεῖ στὴ Βενετία.

Στὶς 23 Αὐγούστου ἀκολουθεῖ ἐκτενὴς ἀπάντηση τοῦ Calegari

33. Ἐμμ. Πρωτοψάλτης, ὁ.π., σ. 67 - 68.

34. Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους (ΓΑΚ), Συλλογὴ Βλαχογιάννη ΣΤ, 11 ἀρχεῖο Λ. Σωτήρη, ἔγγρ. ἀρ. 66, φ. 7ν.

35. Ἐμμ. Πρωτοψάλτης, ὁ.π., σ. 78 - 79.

36. Ἐμμ. Πρωτοψάλτης, ὁ.π., σ. 83 - 85, 130 - 131, ὅπου δημοσιεύεται

καὶ τὸ γράμμα τοῦ Ἀθανασίου Μπουκουβάλα (23 Αὐγούστου 1789) μὲ διαμαρτυρία γιὰ τὴν ὑποκλοπὴ ὑπογραφῶν ἀπὸ τὸν Παλατῖνο.

37. A.S.V., Inq. di Stato, Lettere degli Inq. di Stato ai Consoli di Trieste, b. 182, lett. No 264.

38. "Sulle direzioni della suddetta figura", ἀναφέρει τὸ κείμενο.

πρὸς τοὺς Inquisitori di Stato³⁹· τοὺς πληροφορεῖ ὅτι πραγματικὰ ὁ Γεώργιος Παλατῖνος, εἶχε φθάσει στὴν Τεργέστη πρὶν ἀπὸ 40 μέρες περίπου⁴⁰ καὶ ἀφοῦ ἔμεινε στὸ διάστημα αὐτὸ στὸ Ὑγειονομεῖο τῆς πόλεως, ἐπειδὴ προσερχόταν ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, πῆγε νὰ τὸν ἐπισκεφθεῖ βεβαιώνοντάς τον ὅτι εἶχε παραιτηθεῖ ἀπὸ τὸ βαθμὸ τοῦ ταγματάρχη ποῦ εἶχε στὴ ρωσικὴ ὑπηρεσία, χωρὶς νὰ ἐξηγεῖ τὸ λόγο. Διατηροῦσε, ὅμως, ἀκόμη τὸν τίτλο καὶ τὴ στολή, ποῦ κατὰ τὴν ἐπίσκεψή του στὸν Βενετὸ πρόξενο δὲν ἔφερε. Σκόπευε νὰ πάει στὴ Βενετία σὲ μερικὲς μέρες, ἀφοῦ, ὅμως, προηγεῖτο κάποιος ἀνιψιὸς του. Ἀπὸ πληροφορίες ἄλλων προσώπων ὁ Calegari ἔμαθε ὅτι κατὰ τὴν παραμονή του στὸ Ὑγειονομεῖο ὁ Παλατῖνος εἶχε ἐκφράσει τὴν ἐπιθυμία νὰ ταχθεῖ στὴν ὑπηρεσία τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας⁴¹. Πληροφορία ποῦ θὰ ἐνισχυθεῖ μὲ ἄλλη μεταγενέστερη εἰδηση καὶ ποῦ θὰ δυναμώσει τὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν ταύτιση τοῦ προσώπου ποῦ μᾶς ἐνδιαφέρει. Στὸ τέλος τῆς ἀναφορᾶς του ὁ Calegari προσθέτει ὅτι ὁ Παλατῖνος ἔγινε δεκτὸς καὶ ἀπὸ τὸν Ρῶσο πρόξενο τῆς Τεργέστης.

Στις 30 Αὐγούστου⁴² ὁ πρόξενος εἰδοποιεῖ ὅτι στις 28 ἔφυγε γιὰ τὴ Βενετία ὁ ἀνιψιὸς τοῦ Παλατῖνου γιατρὸς Σπυρίδωνας Μηλιαρέσης⁴³, ποῦ μᾶλλον πῆγαινε γιὰ σπουδὲς στὴν Πάδοβα. Ὁ Παλατῖνος παρέμεινε ἀκόμα στὴν Τεργέστη μὲ συνεχῆ τὴν πρόθεσή του γιὰ μετάβαση στὴ Βενετία χωρὶς νὰ ἀναφέρει τὴν αἰτία.

Ἄλλὰ ἡ ἔκθεση τοῦ Calegari στις 2 Σεπτεμβρίου⁴⁴ δίνει περισσότερες λεπτομέρειες γιὰ τὴ δράση τοῦ Παλατῖνου. Οἱ πληροφορίες γιὰ τὴν παραίτησή του ἀπὸ τὴ ρωσικὴ ὑπηρεσία φαίνονταν μᾶλλον βέβαιες. Σὰν αἰτίες ὁ Παλατῖνος προβάλλει τὴ μὴ καταβολὴ τῶν ἀμοιβῶν ποῦ ὀφείλονταν στὸν πατέρα του καὶ στὸ θεῖο του, ποῦ πέθαναν καὶ οἱ δύο στὴν Πετρούπολη, χωρὶς οὔτε οἱ διαμαρτυρίες τους οὔτε ἀκόμη ἡ δικὴ του ἐπικίνδυνη ὑπηρεσία στὸν τελευταῖο (Ρωσοτουρκικὸ)

39. A.S.V., Inq. di Stato, Dispacci dai consoli in Trieste, b. 519, Disp. No 406.

40. Ἄρα θὰ βρισκόταν ἐκεῖ ἀπὸ τὶς 21 Ἰουλίου περίπου.

41. "Che non difficilmente applicato avrebbe a procurarsi il servizio della Repubblica di Francia", κατὰ τὸ κείμενο. Ὁ Παλατῖνος ἴσως ἦταν ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὶς μέχρι τότε

νίκες τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας.

42. A.S.V. ὁ.π., Disp. No 407.

43. Γιὰ τὸν Σπ. Μηλιαρέση δὲν μπόρεσα νὰ βρῶ στοιχεῖα. Ἴσως ἀνήκει σὲ οἰκογένεια Κεφαλλήνων γιατρῶν τῆς ἐποχῆς πβ. Ἡλ. Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακά Σύμμεικτα*, τ. Α', Ἀθ. 1904, σ. 448 - 451.

44. A.S.V., ὁ.π., Disp. No 408.

πόλεμο νὰ φέρουν ἀποτέλεσμα. Ὁ Παλατῖνος διευκρινίζει ὅτι εἶχε συλληφθεῖ αἰχμάλωτος στὸ Αἰγαῖο καὶ σχεδὸν ἐτοιμοθάνατος εἶχε ὀδηγηθεῖ στὶς φυλακὲς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου σώθηκε χάρις στὶς ἐνέργειες τοῦ Γάλλου πρεσβευτῆ Choiseul [Gouffier]. Στὴν Τεργέστη περιμένει τὸν ἀδελφὸ του, maggiore ἀπὸ ἓνα χρόνο, πὺ ἐπίσης ἔχει ζητήσῃ τὴν ἀπόλυσή του ἀπὸ τὸν ρωσικὸ στρατό⁴⁵. Ἀλλὰ δὲν πίστευε ὅτι τὸ αἵτημά του θὰ γινόταν δεκτό, ὅπως δὲν εἶχαν γίνει δεκτὲς καὶ οἱ διαμαρτυρίες του πρὸς τὴν αὐτοκράτειρα γιὰ τὶς ἀδικίες σὲ βάρος τοῦ πατέρα του καὶ τοῦ θεῖου του. Καὶ ὁ ἴδιος εἶχε, ἄλλωστε, ἀδικηθεῖ, ἀφοῦ δὲν ἀναγνωρίσθηκαν οἱ ὑπηρεσίες του· ὑπογραμμίζει ἰδιαίτερα ὅτι ἡ τελευταία ὑπηρεσία πρὸς τοὺς Ρώσους σχετιζόταν μὲ τὴ δράση τοῦ Λάμπρου Κατσώνη. Οἱ πληροφορίες πὺ μᾶς δίνονται στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι ἀποκαλυπτικὲς καὶ ἐξηγοῦν τὸ ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον τῆς βενετικῆς ἐξουσίας γιὰ τὶς κινήσεις τοῦ Παλατῖνου στὴν Τεργέστη. Λέει, λοιπόν, ὁ Παλατῖνος ὅτι βρέθηκε ἀνάμεσα στὸ πλήρωμα τοῦ Κατσώνη, πρὸς τὸν ὁποῖο εἶχε σταλεῖ μὲ διαταγὴ τοῦ στρατηγοῦ Tomara⁴⁶· ἀλλὰ ὁ Κατσώνης δὲν ὑπάκουσε στὶς διαταγὲς τοῦ Ρώσου στρατηγοῦ νὰ παύσει τὴν πειρατεία στὸ Αἰγαῖο καὶ νὰ μὴν προδίδει τὸ στόλο τῆς Σικελίας⁴⁷. Οἱ πληροφορίες, πὺ, μέχρι τώρα, μᾶς ἔχουν δώσει τὰ βενετικὰ ἀρχεῖα⁴⁸ σχετικὰ μὲ τὴν ἐξακολούθηση τῆς δράσεως τοῦ Κατσώνη μετὰ τὴν εἰρήνη τοῦ Ἰασίου (1792) καὶ τὴ σύλληψη, στὴ συνέχεια, τῆς οἰκογένειας καὶ 13 ὀπαδῶν του τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1792 στὴν Ἰθάκη⁴⁹ καὶ ἄλλων 6 τὸν Ὀκτώβριο τοῦ ἴδιου χρόνου στὸ Σπα-

45. Ἡ πληροφορία θὰ χρειασθεῖ πὺ κάτω γιὰ τὴν αὐτίση τοῦ προσώπου πὺ μᾶς ἐνδιαφέρει.

46. Γιὰ τὴν ἀντίθεση Tomara καὶ Κατσώνη μετὰ τὴ συνθήκη τοῦ Ἰασίου καὶ τὴ στάση τῆς ρωσικῆς ἐξουσίας ἐναντι τοῦ Κατσώνη βλ. Κ. Μέρτζιος, *Νέαι εἰδήσεις περὶ τοῦ Λάμπρου Κατσώνη καὶ τοῦ Ἀνδρούτσου*, [Πραγματεῖαι Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. 23, ἀρ. 3], Ἀθ. 1959, σελ. 36, 43, 127.

47. "...l'ultimo [servigio] dei quali lo fece ritrovare fra la ciurma, che abborriva del Gazzioni, perchè a lui spedito dal Generale Tamara con l'ordine da esso Caz-

zioni non ubbidito, di cessare dalla Pirateria dell' Arcipelago e di tradurre tutta la Flottiglia di Sicilia". (A.S.V., ὁ.π., Disp. No 408). Λέγοντας "Flottiglia di Sicilia" ἀναφέρεται στὴ ρωσικὴ ναυτικὴ δύναμη πὺ στὸν τελευταῖο πόλεμο εἶχε στὴ Σικελία τὸ βασικὸ κέντρο ἀνεφοδιασμοῦ. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι στὶς Συρρακούσες εἶχε ἰδρυθεῖ στὰ τέλη τοῦ 1788 ἡ Ἐπιτροπὴ γιὰ τὴν κρίση τῶν λειῶν ἀπὸ τὶς ναυτικὲς ἐπιδρομὲς, κυρίως τοῦ Α. Κατσώνη (Ἡλ. Γεωργίου, *Ὁ Θαλασσομάχος Λάμπρος Κατσώνης*, Ἀθ. 1971, σ. 101 ἐξ.).

48. Κ. Μέρτζιος, ὁ.π.

49. Κ. Μέρτζιος, ὁ.π., σ. 82.

λάτο⁵⁰ δὲν ἀναφέρουν ρητὰ τὴν ὑπαρξὴ μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων καὶ κάποιου Παλατίνου. Ἀλλὰ μποροῦμε, ἴσως, νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὁ Παλατῖνος βρισκόταν ἀνάμεσα σὲ ἄλλους 7 κρατούμενους, (ἐκτὸς τῶν 13 ὀπαδῶν τοῦ Λάμπρου Κατσώνη καὶ τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειάς του), ποὺ μεταφέρθηκαν στὴν Κέρκυρα ἀπὸ τὴν Ἰθάκη καὶ πού, κατὰ τὴν ἔκθεση τῆς 1 Ἰουνίου 1793 τοῦ Γενικοῦ Προβλεπτῆ Κερκύρας πρὸς τὸν Δόγη στὴ Βενετία, περιλαμβάνονταν καὶ «τέσσαρες ἐκ Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου ὑπήκοοι τῆς Ὑμετέρας Γαληνότητος, οἱ ὁποῖοι ἠκολούθησαν τὸν Κατσώνην καὶ τώρα εἶναι ἐγκάθειρτοι καὶ βαρύνουν τὸ Δημόσιον Ταμεῖον μὲ τὴν διατροφὴν των»⁵¹. Τελικὰ ὅλοι παραδίδονται στὸν ἀπεσταλμένο τῆς Ὑψηλῆς Πύλης καὶ μεταφέρονται στὴν Κωνσταντινούπολη⁵², ὅπου μὲ τὶς ἐνέργειες τοῦ ἐκεῖ Ρώσου πρεσβευτῆ πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἀπελευθερώνονται μὲ τὴ δικαιολογία ὅτι ὑπηρετήσαν στὸ πλευρὸ τῶν Ρώσων στὸν τελευταῖο πόλεμο, καὶ βέβαια δὲν ἦσαν ὑπεύθυνοι γιὰ τὶς πράξεις τοῦ Λάμπρου Κατσώνη⁵³. Ἄν ἡ ὑπόθεσή μας αὐτὴ εὐσταθεῖ, τότε ὁ Παλατῖνος ἴσως εἶναι μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων ποὺ ὀδηγήθηκαν στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ἀπελευθερώθηκε ἀπὸ τὸν πρεσβευτὴ τῆς Γαλλίας. Ἔτσι φεύγει ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ μέσω Ζακύνθου φθάνει στὴν Τεργέστη, ὅπως πληροφοροῦν οἱ Inquisitori di Stato τὸν Calegari⁵⁴. εἶναι δυσχερῆστῆς ἀπὸ τὴ στάση τῆς Ρωσίας, δὲν ἐλπίζει πιά ὅτι θὰ λάβει καμμιά ἀμοιβὴ καὶ δηλώνει ὅτι θὰ ἤθελε «di non mai più pensare ad aspiri in quelle parti»⁵⁵.

Στις 9⁵⁶ καὶ 23 Σεπτεμβρίου 1795⁵⁷ ἐξακολουθεῖ νὰ βρίσκεται στὴν Τεργέστη καὶ νὰ περιμένει εἰδήσεις ἀπ' τὸν ἀδελφὸ του.

Κατὰ τὴν παραμονή του στὴν Τεργέστη ἀσχολεῖται μὲ τὴ διαλεύκανση κληρονομικῶν ὑποθέσεων τοῦ θείου του. Τὴν 1 Νοεμβρίου⁵⁸, γράφει ὁ Calegari ὅτι ὁ Παλατῖνος πῆγε στὴ Gorizia⁵⁹ μὲ πρόθεση

50. Κ. Μέρτζιος, *ὁ.π.*, σ. 98.

51. Κ. Μέρτζιος, *ὁ.π.*, σ. 118.

52. Κ. Μέρτζιος, *ὁ.π.*, σ. 124. Κατὰ πληροφορία τοῦ Βαύλου στὴν Κωνσταντινούπολη, οἱ αἰχμάλωτοι βρίσκονται ἐκεῖ ἤδη στίς 11 Δεκεμβρίου 1793.

53. Κ. Μέρτζιος, *ὁ.π.*, σ. 124. Κατὰ τὴν ἔκθεση, καὶ πάλι, τοῦ Βαύλου στὴν Κωνσταντινούπολη, 10 Ἀπριλίου 1795, ὁ Ρώσος πρεσβευτὴς ἔχει

ἐπιτύχει τὴν ἀπελευθέρωση πολλῶν ἀπὸ αὐτοῦς.

54. Βλ. πρὸ πάνω, σημ. 37.

55. A.S.V., *ὁ.π.*, Disp. No 408.

56. A.S.V., *ὁ.π.*, Disp. No 409.

57. A.S.V., *ὁ.π.*, Disp. No 411.

58. A.S.V., *ὁ.π.*, Disp. No 417.

59. Πρωτεύουσα τῆς ὁμόνομης ἐπαρχίας τῆς παραλιακῆς Αὐστρίας, γειτονικὴ τῆς Τεργέστης, στὴ δικαιοδοσία τῆς ὁποίας ἀνῆκε ἀπὸ τὰ 1776

νά έρευνήσει μιὰ ὑπόθεση ἰδιοκτησίας τοῦ θείου του⁶⁰. Γιὰ τὸ ἴδιο θέμα ἔχει ἤδη φύγει στίς 2 Φεβρουαρίου 1796 γιὰ τὴ Βιέννη⁶¹, ἀπ' ὅπου γυρίζει στίς 23 τοῦ ἴδιου μήνα⁶². Μετὰ ἀπὸ τὸ ταξίδι αὐτὸ ἐλπίζει πιά στὴν ἀνάκτηση τῆς περιουσίας. Ἔτσι στίς 6 Μαρτίου⁶³ φεύγει ἀπὸ τὴν Τεργέστη πρὸς τὴ Βενετία μέσω τῆς Gorizia, ἀλλὰ στίς 13 Ἀπριλίου⁶⁴ ὁ Calegari μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Παλατῖνος μετὰ ἀπὸ ἀποτυχία γιὰ τὴ διευθέτηση τοῦ θέματος τῆς περιουσίας ἔχει φύγει ἀπογοητευμένος γιὰ τὸ Λιβόρνο, ἀπ' ὅπου ἀπελπισμένος γυρίζει στὴν Τεργέστη γύρω στίς 23 Ἀπριλίου⁶⁵.

Ἄλλὰ παράλληλα πρὸς τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν κληρονομιά τοῦ θείου του συνεχίζει τὶς προσπάθειές του γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῶν ἀμοιβῶν ἔναντι τοῦ πατέρα καὶ τοῦ θείου του. Ἔτσι ἀποβλέποντας οὐσιαστικά σ' αὐτὸν τὸ σκοπὸ, προσπαθεῖ νὰ βοηθήσει τὸν Conte de Vitz^{65a}, πού τὸν Νοέμβριο 1795⁶⁶ βρίσκεται στὴν Τεργέστη, σὰν ἀπεσταλμένος τῆς Ρωσίας, γιὰ νὰ πείσει, κατὰ τὶς πληροφορίες τοῦ Calegari, τοὺς Μοντενεγρίνους νὰ ἐπαναστατήσουν σὲ περίπτωση ἐπαναλήψεως τοῦ πολέμου Ρωσίας καὶ Τουρκίας. Στίς 26 Νοεμβρίου⁶⁷ ὁ Conte de Vitz μὲ τὸ γιὸ τοῦ Διοικητῆ (Governatore) τοῦ Μοντενέγκρο, ἕναν Ἀρχιμαυδρίτη καὶ πέντε Μοντενεγρίνους, ἀφοῦ βρῆκαν τ' ἀπαραίτητα χρῆ-

ῆ Ἀκυλῆια· βλ. P. Kandler, *Storia del Consiglio dei Patrizi di Trieste dall' anno MCCLXXXII all' anno MDCCCIX con documenti*, Τεργέστη 1858, σ. 134.

60. Ἡ ὑπόθεση αὐτὴ (βλ. καὶ Disp. No 429) φαίνεται νὰ σχετίζεται μὲ τὴν προσπάθεια τοῦ Ἰωάννη Παλατῖνου γιὰ μετοικεσία Ἑλλήνων στὴν Ἀκυλῆια.

61. A.S.V., ὁ.π., Disp. No 429.

62. A.S.V., ὁ.π., Disp. No 433.

63. A.S.V., ὁ.π., Disp. No 436.

64. A.S.V., ὁ.π., Disp. No 444.

65. A.S.V., ὁ.π., Disp. No 446.

65a. Πρόκειται, ὅπως φαίνεται, γιὰ τὸν Μαυροβούνιο στρατηγὸ Conte de Wintz (Witz, στὰ ἑλληνικὰ Οὐίτζ, Βίντζ), πού ὑπηρετήσε ὑπὸ τὸν Ναπολέοντα καί, ἀφοῦ ἀπέτυχε νὰ κινήσει τὸ τουρκικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ ἀπόσπαση τοῦ Montenegro ἀπὸ τὴ ρω-

σικὴ ἐπιρροή, ἐγκαταστάθηκε ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ 1822 στὸ Λονδίνο. Στὰ 1822-1824 πρωτοστατεῖ ἐκεῖ σὲ προσπάθεια Κυπρίων προσφύγων γιὰ συναψηθαι δανείου γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή τους. Ἡ ὄλη δράση του, πού συμπίπτει χρονικὰ μὲ τὶς ἐνέργειες πού ἀφοροῦν τὸ πρῶτο Δάνειο τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, διαγράφεται σὰν τυχοδιωκτικὴ· βλ. Ἐμμ. Πρωτοψάλτης, *Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Ἀλεξ. Μαυροκορότου*, τ. Ε, 4, Ἀθ. 1971, σ. 130 - 132, 218, 257, 626, 925, κ.ά.· τοῦ ἴδιου *Ἐνέργειαι ἐν Λονδίῳ ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως τῆς Κύπρου κατὰ τὰ ἔτη 1822-1824*, «Ἑλληνικὴ Κύπρος», Δ', 1952, σ. 214 - 215· Ἄν. Λιγνάδης, *Τὸ πρῶτον Δάνειον τῆς Ἀνεξαρτησίας*, Ἀθ. 1970, σ. 118, 137 - 140, 142, 148, 184, 254, 255, 326.

66. A.S.V., ὁ.π., Disp. No 417.

67. A.S.V., ὁ.π., Disp. No 421.

ματα, είναι έτοιμοι ν' αναχωρήσουν για την Πετρούπολη μέσω Βιέννης, χωρίς, όμως, να υπάρχουν βάσιμες αποδείξεις για σχετική ενέργεια τής Ρωσίας. Άλλά, προσθέτει ο Calegari, εκείνες τις μέρες έφτασε στην Τεργέστη ένας maggiore του Ρωσικού ναυτικού που τον διαβεβαίωσε ότι είχε σταλεί με έπιτροπές για να προδιαθέσει υπέρ τής Ρωσίας "gli antichi aderenti greci della Macedonia, Romelia ed Epiro, come di avere formate delle intelligenze coi Noti Bozzari e Mavromati nativi o commoranti di Sulli e Prevesa. Dicesi aver già sufficientemente compita la commissione ed è rivolto a Peterburg. Trovasi però lui unito pure per passare a Peterburg un giovine Bulgari, crederei figlio del Co: Nicoletto o Tetto della Casa detta del Santo, e noto per consimili inclinazioni".

Τις ενέργειές του για ικανοποίηση των αίτημάτων του προς τη Ρωσία τις επαναλαμβάνει ο Παλατίνος κατά το διάστημα τής παραμονής του στη Βιέννη τον Φεβρουάριο του 1796⁶⁸, όπου με τη βοήθεια του Gradenigo, γραμματέα τής ρωσικής πρεσβείας, στέλνει σχετικό υπόμνημα στην Αικατερίνη. Τότε κατορθώνει να αποκτήσει και ρωσικό διαβατήριο. Βασικά, όμως, δεν βρίσκει την ανταπόκριση που προσδοκούσε· γι' αυτό και κατά το διάστημα τής παραμονής του στο Λιβόρνο, (Άπρίλιος του 1796), γράφει στον Calegari, με «συγκινητικές εκφράσεις», ότι έχει σχεδόν αποφασίσει αν πρόκειται να ζήσει σαν στρατιώτης, να προτιμήσει την ύπηρεσία στον γαλλικό στρατό⁶⁹. "Ας σημειωθεί ότι ο Βοναπάρτης βρίσκεται ήδη στην Ίταλία και από τις 10 Άπριλίου έχουν αρχίσει οι μάχες του Piemonte"⁷⁰.

Στις ειδήσεις του Calegari παρεμβάλλεται χρονολογικά μια ενδιαφέρουσα πληροφορία του Zorzi Colonna σ' έκθεσή του στους Inquisitori di Stato στις 25 Αυγούστου 1796⁷¹. Αναφέρει ότι ο Γεώργιος Παλατίνος του διάβασε μυστικά μια προκήρυξη τής Αικατερίνης Β' με την οποία «παρακινεί όλους τους ορθοδόξους που θα ήθελαν ν' αφοσιωθούν σ' αυτή, στην κατάλληλη ευκαιρία, να πάρουν τα όπλα με το μέρος της και έναντίον του έχθρου του Σωτήρα μας Ίησού Χριστού, με σκοπό να ελευθερώσει τους ορθοδόξους από τη σκλαβιά και τυραννία του Βαρβάρου· υπόσχεται να δοξάσει στη συνέχεια όλους

68. A.S.V., δ.π., Disp. No 433.

69. A.S.V., δ.π., Disp. No 444.

70. D. Chandler, *Le Campagne di Napoleone*, μετάφρ. από άγγλ. του

Maurizio Pagliano κ.κ., Μιλάνο 1968, σ. 115 έξ.

71. A.S.V. Inq. di Stato, Riferte dei confidenti agl' Inquisitori di Stato, b. 591.

τούς "Έλληνες, ὅπως ἦσαν δοξασμένοι στοὺς ἀρχαίους χρόνους, ὑπόσχεται σ' ὅλους δῶρα, τιμές, ἀγαθὰ, διευκολύνσεις καὶ ὅ,τιδῆποτε ἄλλο, μὲ βᾶση τὶς ὑπηρεσίες ποὺ καθένας θὰ παρεῖχε. Ἡ προκήρυξη εἶναι γραμμμένη στὰ ἑλληνικά καὶ ἰλλυρικά, πρόκειται δὲ νὰ τυπωθεῖ ἐδῶ, πιστεύω στὸ τυπογραφεῖο τοῦ Θεοδοσίου ποὺ ἔχει καὶ τὰ δύο στοιχεῖα"⁷². Ὁ Colonna τοῦ ζήτησε ἓνα ἀντίγραφο, ἀλλὰ ὁ Παλατῖνος ἀρνῆθηκε ὅτι εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ τοῦ δώσει. Παράλληλα, τὸν διαβεβαίωσε ὅτι στὸ Λιβόρνο ἐπρόκειτο νὰ φθάσουν 8 ρωσικὲς ναῦες (navi) μὲ 14 φρεγάτες.

Ἀπὸ τὴν πληροφορία αὐτὴ τοῦ Colonna προκύπτουν ὀρισμένα προβλήματα. Ἡ ἔλλειψη ἡμερομηνίας τῆς ἴδιας τῆς προκηρύξεως δυσχεραίνει τὴν τοποθέτησή της μέσα στὸ ἱστορικό της πλαίσιο. Ἡ χρονολόγησή της στὰ 1796, ὅποτε καὶ ἡ συνομιλία Colonna - Παλατῖνου, θὰ ὀδηγοῦσε στὸ νὰ γίνεῖ παραδεκτὸ ὅτι ἡ Αἰκατερίνη Β' ἐξακολουθεῖ τὶς ἐπιδιώξεις της, παρὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐπαναστατικῆς κινήσεως τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν τελευταῖο Ρωσοτουρκικὸ πόλεμο 1787 - 1792. Οἱ σχετικὲς μνηεῖς τοῦ Calegari γιὰ ἐπαφὲς τοῦ Conte de Vitz καὶ πολὺ περισσότερο τοῦ Ρώσου ταγματάρχῃ τοῦ ναυτικοῦ, στὰ τέλη τοῦ 1795, γιὰ τὶς ὁποῖες, ἀπ' ὅσο μπορῶ νὰ ξέρω, τίποτε δὲν εἶναι γνωστὸ μέχρι τώρα, ἐνισχύουν μιὰ τέτοια ἄποψη. "Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Παλατῖνο ἡ εἰδηση αὐτὴ μᾶς κάνει νὰ πιστέψουμε ὅτι συνέχισε νὰ διατηρεῖ τὶς ἐπαφὲς του μὲ τὴ Ρωσία παρὰ τὴ δυσἀρέσκειά του. Δὲν γνωρίζουμε, ὅμως, ἂν ἡ προκήρυξη τυπώθηκε, ἀφοῦ οἱ βιβλιογραφίαι γνωστῶν μέχρι τώρα ἐντύπων τῆς ἐποχῆς δὲν μᾶς παρέχουν κάποια ἐνδειξή"⁷³.

72. Τὸ κείμενο τῆς ἐκθέσεως ἔχει ὡς ἐξῆς: "Giorgio Palatino Maggiore al servizio del' imperatrice delle Russie mi fece legger in segreto un manifesto di detta Sovrana col' qual ecita tutti quei di ritto greco che volessero dedicarsi ad essa, è al caso prender le armi a favor suo, è contro al' nemico di Gesù Cristo nostro Redentore, ad ogetto di deliberar li ortodossi dalla Schiavitù, e Tirannia del Barbaro; esibindo di far brilar in sequito Tutti li Greci come brillavano nei Tempi avanti, promettendo a Tutti donni, Onori, Benni, Facoltà et altro, a

Tenòr dei servizii che ogni un presterà.

Il detto manifesto è scritto in greco, e in Lirico il qual dovrà esser qui stampato, credo nella Stamparia Teodosio qual à tutti due i Caratteri.

Lo pregai di lasciarmelo per farne una copia, ma disse mi di non potermela dare.

Esso pure mi confermò che a Livorno devono Capitare otto Navi di Linea Russe, con 14 Fregate."

73. Δὲν ἀναφέρεται στὸν πίνακα τῶν ἐκδόσεων τοῦ τυπογραφείου τῶν Θεοδοσίου, ποὺ δημοσίευσε ὁ Γ. Πλου-

Ὁ Γεώργιος Παλατῖνος, συνεχίζει, τουλάχιστον μέχρι τις 11 Ἰανουαρίου 1797⁷⁴, νὰ ζεῖ στὴν Τεργέστη ἀπογοητευμένος, στερημένος ἀπὸ κάθε πόρο ζωῆς καὶ ἀβέβαιος, ἀκόμη, ἂν θὰ πρέπει νὰ γυρίσει στὴ Ρωσία γιὰ νὰ φροντίσει γιὰ τις ἀμοιβές τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ πατέρα του καὶ τοῦ θείου του. Ἐπαναλαμβάνει τὰ σχετικά μὲ τὴν πρόθεση τοῦ ἀδελφοῦ του γιὰ παραίτησή του ἀπὸ τὸν ρωσικὸ στρατό, χωρὶς, ὅμως, ἀκόμη νὰ ἔχει εἰδήσεις του.

Οἱ προξενικὲς ἐκθέσεις παύουν νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὸν Παλατῖνο ὕστερα ἀπὸ τὴν ἡμερομηνία αὐτή. Ἄλλωστε ὁ Βοναπάρτης ἔχει προχωρήσει σημαντικὰ στὴν κατάληψη τῆς Βόρειας Ἰταλίας. Τὸν Μάιο μπαίνει στὴ Βενετία καὶ στὶς 12 τοῦ ἴδιου μήνα ἡ ἀριστοκρατία παραδίδει τὴν ἐξουσία σὲ προσωρινὴ Δημοτικὴ κυβέρνηση⁷⁵.

Ἡ ἐπόμενη, χρονολογικὰ, εἶδηση γιὰ τὸν Παλατῖνο περιέχεται στὸ ἔγγραφο τοῦ Pittoni, πού παρουσιάσαμε ἐδῶ. Ὁ Pittoni δὲν δια-

μίδης, *Τὸ Βενετικὸν Τυπογραφεῖον τοῦ Δημητρίου καὶ τοῦ Πάνου Θεοδοσίου (1755-1824)*, Ἀθ. 1969, σ. 121 - 149, οὔτε σὲ καμμία ἀπὸ τις βιβλιογραφίες πού δημοσιεύθηκαν μεταγενέστερα. Τὸ περιεχόμενο τῆς προκηρξέως θυμίζει τὸ μαυιφέστο (9/20 Μαρτίου 1789), πού ἀποτελοῦσε τμήμα τῶν ὁδηγιῶν (Instruktion) τῆς Αἰκατερίνης Β' πρὸς τὸν Zaborovskij καὶ τὸ ὅποιο μοιράσθηκε σὲ 700 ἀντίτυπα ἀπὸ πράκτορες τοῦ ἴδιου στοὺς ὑπόδουλους λαοὺς τῆς Τουρκίας στὰ πλαίσια τῆς τότε ἐξεγέρσεώς τους. Γερμανικὴ μετάφραση ἀπὸ τὰ ρωσικὰ βλ. A. Brückner, *Russlands Politik im Mittelmeer 1788 und 1789. Ein Beitrag zur Geschichte der Orientalischen Frage* "Historische Zeitschrift" (Μόναχο) 27 (1872), σ. 110-111· στηρίζεται στὸ βιβλίο τοῦ R. Skalovskij: *Zizn' admirala Fedora Fedorovica Usakova*, Sanktpeterburg, τ. Α' 1856. Τὸ χαρακτηριστικὸ ἀπόσπασμα εἶναι τὸ ἀκόλουθο: "... Ihre Kaiserliche Majestät hat zu den Wassen Gegriffen, nicht nur den Erzfeind des christlichen Na-

mens für seinen Treubruch zu züchtigen, sondern auch um, wenn es Gott gefällt, die Christen aus dem Barbaren joch zu befreien...". Ὁπως εἶναι γνωστὸ (A.M. Stanislavskaja, ὁ.π., σ. 335, σημ. 19), ὁ Παλατῖνος εἶχε σταλεῖ ἀπὸ τὸν Zaborovskij στὴν Ἀλβανία καὶ τὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ μοιράσει τις προκηρξέεις. Ἴσως εἶναι πιθανὸ νὰ πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο κείμενο. Γιὰ τὸ «Ἑλληνικὸ σχέδιο» τῆς Αἰκατερίνης Β' βλ. Edgar Hösch: *Das sogenannte "griechische Projekt" Katherinas II. Ideologie und Wirklichkeit der russischen Orientpolitik in der zweiten Hälfte der 18. Jahrhunderts*, «Zahrbücher für Geschichte Osteuropas», νέα σειρά, IB' 1964, 168 - 206.

74. A.S.V. Inq. di Stato, Dispacci dai consoli in Trieste, b 519, Disp. No 503.

75. Erm. Lunzi, *Storia delle Isole Ionie sotto il reggimento dei repubblicani francesi*, Βενετία 1860, σ. 11· Γ. Μαυρογιάννης, *Ἱστορία τῶν Ἰονίων Νήσων*, ὁ.π., σ. 57 - 63.

σαφηνίζει για ποιόν ακριβῶς Παλατῖνο πρόκειται. Θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἀναπληρώσουμε τὸ κενὸ προσφεύγοντας σὲ ἄλλες ἐνδείξεις.

Στις 19 Δεκεμβρίου, ἔπειτα ἀπὸ προδοσίαν, συλλαμβάνονται ἀπὸ τὴν ἀστυνομία τῆς Τεργέστης ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς καὶ ὁ Χριστόφορος Περραιβός, ποὺ τὸν συνόδευε⁷⁶. Ὁ Περραιβὸς στὴ «Σύντομο Βιογραφία τοῦ ἀοιδίμου Ρήγα Φεραίου»⁷⁷, περιγράφοντας τὴ σύλληψη τοῦ Ρήγα καὶ τὴν πρώτη ἀνάκρισή του ἀπὸ τὴν ἀστυνομία, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀφιξή τους στὴν Τεργέστη, ἀναφέρει ὅτι ὁ Ρήγας παρουσίασε τὸν Περραιβὸ σὰν συνοδοιπόρο του ἀπὸ τὴ Βιέννη ποὺ πήγαινε στὴν Πάδοβα γιὰ ἰατρικὲς σπουδές. Ἔτσι ὁ Περραιβὸς ἀφέθηκε ἐλεύθερος, ἔχοντας, ὅμως, ὑπ' ὄψῃ του τὴ σχετικὴ παραγγελία τοῦ Ρήγα: «ἄπερ ἐγὼ δὲν ἐπρόλαβον νὰ πράξω, ἐνήργησον σὺ ὅσον τάχιστα· (ἐννοῶν τὴν προστασίαν τοῦ Γάλλου Προξένου)». Τὴν ἐπομένῃ ὁ Περραιβὸς πῆγε «μετὰ τινος ἀξιώματικοῦ Ρώσου, Ἕλληνος τὸ γένος, Κεφαλλῆνος τὴν πατρίδα, Γαβριὴλ Παλατίνου καλουμένου, διηγήθη τῷ Προξένῳ τὰ συμβάντα, ἄπερ σφόδρα αὐτὸν ἐτάραξαν καὶ εἰς συμπάθειαν ἐκίνησαν, καὶ μάλιστα ὡς μὴ λαβόντα ἐγκαίρως εἶδησιν τῆς ὑποθέσεως· τὸν δὲ Περραιβὸν ὡς καταχόμενον (κατὰ τὴν ἐξ ἀνάγκης ἄρνησιν τῆς πρώτης πατρίδος του) ἐκ τῆς κωμοπόλεως Πάργας ἐδέχθη ὡς πολίτην Γάλλον, ἐπιτρέψας αὐτῷ νὰ φέρῃ ἐπὶ κεφαλῆς καὶ τὸ τρίχρουν σημεῖον τῆς ἐλευθερίας (κοκάρδαν)»⁷⁸. Στὴ συνέχεια κατόρθωσε μὲ τὴν προστασία τοῦ Γάλλου προξένου νὰ διαφύγει τὴ φυλάκιση, ὕστερα ἀπὸ ἔκδοση σχετικῆς βασιλικῆς διαταγῆς γιὰ σύλληψή του, καὶ νὰ μεταβεῖ, στις ἀρχές τοῦ 1798, στὴν Κέρκυρα⁷⁹.

Δυστυχῶς ἀπὸ ἄλλη πηγὴ δὲν ἔχουμε τὴν πληροφορία γιὰ τὴ μετάβαση τοῦ Περραιβοῦ στὸν Brechet, κι' ἔτσι, ἀφοῦ ἐπίσης, οἱ εἰδήσεις γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Γεωργίου Παλατίνου στὴν Τεργέστη σταματοῦν στις 11 Ἰανουαρίου 1797, θὰ πρέπει νὰ δεχθοῦμε, ἂν βέβαια πεισθοῦμε

76. Κ. Ἄμαντος, ὁ.π., σ. 1(2). Πβ. Λ. Βρανούσης, *Ρήγας*, ὁ.π., σ. 99.

77. Χρ. Περραιβός, *Σύντομος Βιογραφία*, ὁ.π., σ. 29.

78. Τὴν Πάργα καὶ τίς ἄλλες βενετικὲς κτήσεις στὴν Ἠπειρο μάζι μὲ τὰ Ἴονια νησιά κατεῖχαν οἱ Γάλλοι ἀπὸ τίς 6/17 Ὀκτωβρίου μὲ βάση τὴ συνθήκη τοῦ Campo Formio.

79. Χρ. Περραιβοῦ, *Σύντομος Βιογραφία*, ὁ.π., σ. 31 - 32. Τοῦ ἴδιου,

Ἀπομνημονεύματα Πολεμικά, τ. Α', Ἀθ. 1836, σ. ι' - ιβ'. Ὁ Ν.Α. Βέης στὴν εἰσαγωγὴ του στὴν ἔκδοση τῶν *Ἀπάντων Χριστοφ. Περραιβοῦ*, Ἐπιμ. Μ.Μ. Παπαϊωάννου, Ἀθ. 1956, σ. 16, δέχεται ὅτι ὁ Περραιβὸς ἔμεινε στὴν Τεργέστη περὶ τὸν ἕνα μῆνα. Ἀρχές Ἰανουαρίου 1798, μᾶλλον, φεύγει καὶ πηγαινέι στὴ γαλλοκρατούμενη τότε Κέρκυρα.

γιά την ακρίβεια του Περραιβοῦ⁸⁰, ότι στο διάστημα αυτό έφθασε στην Τεργέστη ο Γαβριήλ Παλατῖνος, αδελφός του Γεωργίου, στη ρωσική υπηρεσία κι αυτός. Τό ότι ο Γαβριήλ Παλατῖνος ήταν αδελφός του Γεωργίου μαθαίνουμε πάλι από τόν Περραιβό, από την «Ιστορία του Σουλίου και Πάργας» αυτήν τή φορά, και συγκεκριμένα από τή διήγηση τῆς πολιορκίας τῆς Πάργας από τόν Ἄλῃ στά 1798.

Δέν θά έπεκταθῶ σέ λεπτομέρειες σχετικά μέ τίς σχέσεις Ἄλῃ και Βοναπάρτη στά 1797-1798⁸¹, πού εντάσσονται στο πλαίσιο τῆς ανατολικῆς πολιτικῆς του Βοναπάρτη και τῶν έπεκτατικῶν πρὸς τὰ βενετικά παράλια τῆς Ἡπείρου διαθέσεων του Ἄλῃ. Ἡ τελευταία φάση τους έμπίπτει στην περίοδο τῆς Ρωσοτουρκικῆς έκστρατείας στη Μεσόγειο έναντιον τῆς Γαλλίας στά 1798⁸². Ἀπό τήν πλευρά του ο Ἄλῃς καταλαμβάνει στίς 6 Ὀκτωβρίου τὸ Βουθρωτό⁸³, στίς 12 τήν Πρέβεζα⁸⁴ και άμέσως στρέφεται έναντιον τῆς Πάργας, τούς κατοίκους τῆς οποίας καλεῖ τήν ἴδια μέρα σέ παράδοση⁸⁵. Στο μεταξύ ο Ρωσοτουρκικός στόλος ὑπὸ τούς ναάρχους Οὔσακῶφ και Καδῆρ Βέη από τίς 28 Σεπτεμβρίου / 9 Ὀκτωβρίου 1798 έχει πλησιάσει στά Κύθηρα⁸⁶, ἐνῶ στίς 14 / 26 Ὀκτωβρίου ἡ γαλλική φρουρά τῆς Ζακύνθου

80. Ἀξίζει νά σημειωθεῖ ότι ο Περραιβός έγραψε τή βιογραφία του Ρήγα 63 χρόνια αργότερα, στά 1860. Για τήν αξιοπιστία του, πού βέβαια στο συγκεκριμένο σημείο δέν έχουμε λόγο νά άμφισβητήσουμε, έχουν γραφεί πολλά. Για τὸ θέμα βλ. τίς παρατηρήσεις του Α. Βρανούση, Ὁ «Πατριωτικός Ὑμνος» του Ρήγα και ἡ «Ελληνική Κοσμιανόλα», «Εἰς μνήμην Κ. Ἄμάντου 1874-1960», Ἀθ. 1960, σ. 309 - 310 και κυρίως στη σημ. 2 τῆς σ. 309.

81. Βλ. σχετικά Γ. Μαυρογιάννης, Ἱστορία τῶν Ἰονίων νήσων, ὁ.π., τ. Α', σ. 151 - 173· Σπ. Ἀραβαντινός, Ἱστορία Ἄλῃ πασά του Τεπελενλή, Ἀθ. 1895, σ. 95-137· Γ. Σιορόκας, Ὁ Ἄλῃ Πασάς και οἱ Ἀυτοκρατορικοὶ Γάλλοι τῆς Ἐπτανήσου (Νέα στοιχεία από τὸ ἀνέκδοτο αρχεῖο του C. Berthier), «Δωδώνη» Γ', 1974, σ. 277 - 292.

82. N. Saul, *Russia and the Medi-*

terranean, 1797-1807, Σικάγο - Λονδίνο 1970, σ. 63 - 129 όπου και ἡ προγενέστερη, ιδιαίτερα ρωσική, βιβλιογραφία,

83. Σπ. Ἀραβαντινός, ὁ.π., σ. 106 - 107.

84. Σπ. Ἀραβαντινός, ὁ.π., σ. 108 - 127.

85. Χρ. Περραιβός, Ἱστορία του Σουλίου και Πάργας, τ. Β', Ἀθ. 1857, σ. 18 έξ. [Ἱστορία τῆς Πάργας]· Σπ. Ἀραβαντινός, ὁ.π., σ. 128 - 137· Ἐμμ. Πρωτοψάλτης, Σελίς ἐκ τῆς Ἱστορίας τῆς Πάργας, «Ἀθηνᾶ» ΝΘ', 1955, σ. 131 - 139, όπου και βιβλιογραφία του ἴδιου, Συμβολή εἰς τήν Ἱστορίαν Πρεβέζης και Πάργας, ΔΙΕΕ ΙΑ', 1956, σ. 59 - 77· Ugo Foscolo, *Narrazione delle fortune e della cessione di Parga*, Φλωρεντία 1850, Παλέρμο [1927], σ. 47 - 48.

86. Εὐγ. Ταρλέ, Ὁ Ναύαρχος Οὔσακῶφ στά νησιά του Ἰονίου, μετ. Κώ-

παραδίδεται⁸⁷. Οί Πάργιοι στρέφονται προς τους ναυάρχους για προστασία⁸⁸, βρίσκουν ανταπόκριση και στη συνέχεια υψώνουν τη ρωσική σημαία στα τείχη τους, ώστε αντιμετωπίζουν αγέρωχα τον Άλχη⁸⁹, που απελπισμένος προσπαθεί να προσελκύσει⁹⁰ το ενδιαφέρον των δύο ναυάρχων που από τις 9 / 21 Νοεμβρίου πολιορκούν την Κέρκυρα⁹¹. Άλλά οί ενέργειες του Γεωργίου Παλατίνου, γραμματέα και διερμηνέα του Ούσακώφ, σώζουν τους Παργίους από τον Άλχη. Και στίς τρείς εκδόσεις της Ίστορίας του Σουλίου και Πάργας⁹² ό Περραιβός αναφέρεται με ένθουσιώδη τρόπο στη στάση του Γεωργίου Παλατίνου⁹³, ό όποιος παριστάνει στον Ούσακώφ την παράδοση της Πάργας στον Άλχη σαν τό μεγαλύτερο κακό, γιατί κάτι τέτοιο θά σήμαινε τή μείωση της έπιρροής της Ρωσίας στους Έλληνες, αφού στην Πάργα έβρισκαν άσυλο «οί παρά του τυράννου καταδικώμενοι χριστιανοί και Τουρκοί». Προσπάθειες δωροδοκίας του Παλατίνου από τό περιβάλλον του Άλχη άποτυγχάνουν⁹⁴.

Τελικά ή Πάργα παραδίδεται στον ένωμένο ρωσοτουρκικό στόλο

στα Χειμαριού, «Κερκυραϊκά Χρονικά» Θ' 1962, σ. 53· A. M. Stanislavskaja, *ό.π.*: δέν μπόρεσα νά συμβουλευτώ τή μελέτη του J. L. Macknight, *Admiral Ushakov and the Ionian Republic. The genesis of Russia's First Balkan Satellite*. Univ. of Wisconsin, Ph. D. Diss. 1965.

87. Εύγ. Ταρλέ, *ό.π.*, σ. 55.

88. Χρ. Περραιβός, *Ίστορία της Πάργας*, *ό.π.*, σ. 22 - 23.

89. Χρ. Περραιβός, *Ίστορία της Πάργας*, *ό.π.*, σ. 32. Άπάντηση Παργίων προς Άλχη (9 Νοεμβρίου 1798).

90. Χρ. Περραιβός, *Ίστορία της Πάργας*, *ό.π.*, σ. 38.

91. Εύγ. Ταρλέ, *ό.π.*, σ. 71.

92. Για τήν πατρότητα της πρώτης Παρισινής εκδόσεως του 1803 της Ίστορίας του Σουλίου και Πάργας του Περραιβού βλ. Στ. Μακρυμίχαλος, *Βιβλιογραφικές και ιστορικές έρευνες γύρω από τον Περραιβό*, Άθ. 1950· Λ. Βρανούσης, *Ένα περιζήτητο Κερκυραϊκό χειρόγραφο. Ο Κώδικας της*

Άλληλογραφίας του Περραιβού, «Πρακτικά Γ' Πακισίου Συνεδρίου» τ. Α', Άθ. 1967, σ. 49 σημ. 1.

93. *Ίστορία Σύντομος του Σουλίου και Πάργας. Περιέχουσα τήν αρχαιότητα αυτών και ήρωϊκούς μετά των Τούρκων πολέμους, και μάλιστα τους του Σουλίου μετά του Άλχη Πασιά κατοίκου των Ίωαννίνων και ήγεμόνος της Γραικίας και Μακεδονίας*, τ. Α' Παρίσι 1803, σ. 116, σημ. 1: «Ο Γεώργιος Παλατίνος γέννημα της Κεφαλληνίας εις τό Άργοστόλι οί γονείς του εκατάγοντο από τά μέρη της Λιβαδίας· άνήρ φιλόανθρωπος και φιλογενής». Τά ίδια αναφέρει και στην *Ίστορία Σουλίου και Πάργας*, τ. Α', Βενετία 1815, σ. 140 σημ. 1. Στην τρίτη έκδοση (τ. Β' Άθ. 1857, σ. 37 σημ. 1) προσθέτει: «ήν τίμιος, φιλογενής, άφιλοχρήματος, έν φ' ή έποχή και ή τύχη τον έπαρακαλοϋσαν νά χρηματολογήση».

94. Χρ. Περραιβός, *Ίστορία του Σουλίου και Πάργας*, Άθ. 1857, τ. Β', σ. 38.

και οι Ρώσοι τοποθετούν τοποτηρητή της πόλεως αρχικά τον Σπύρο Στεκούλη, Κεφαλλήνα, και έπειτα τον υποχιλίαρχο Γαβριήλ Παλατίνου, τον όποιο ο Περραιβός σαφώς διακρίνει σαν αδελφόν του Γεωργίου Παλατίνου, «όστις [Γαβριήλ] έστάθη ένα όλόκληρον χρόνον, και έκτοτε ηύξησεν ή μεγαλοψυχία τους, και έσβύσθησαν αι έλπίδες του έχθρου»⁹⁵.

Τόν Γεώργιο Παλατίνου αναφέρει σαν γραμματέα του Ούσ ακώφ και στη Βιογραφία του Ρήγα⁹⁶. Ο Περραιβός μετά την αναχώρησή του (άρχες του 1798) από την Τεργέστη κατέφυγε στη γαλλοκρατούμενη Κέρκυρα, όπου και «δευτερωτύπωσε» τὰ δύο άσματα του Ρήγα⁹⁷. Η άλλαγή κυβερνήσεως, όμως, στην Κέρκυρα⁹⁸ προκάλεσε τὸ φόβο των δημοκρατικῶν, που έγιναν στόχος συκοφαντιῶν. Παρά τις προφυλάξεις του δὲν κατόρθωσε κι αυτός νὰ αποφύγει τις κατηγορίες, έκαψε προληπτικά τὰ «δευτερωτυπωθέντα» άσματα, και σώθηκε μόνο χάρις στις ενέργειες του Ρώσου πρεσβευτῆ στην Κέρκυρα Έλευθερίου Μπενάκη και του γραμματέα του Ρώσου ναυάρχου Γεωργίου Παλατίνου, Κεφαλλήνα, «οἷτινες από πάσης ποινῆς τὸν ἀπήλλαξαν, αλλά και τὸν έσύστησαν ως άφοσιωμένον εις τὸ ρωσικόν κράτος». Τὸ περιστατικό θὰ πρέπει νὰ τὸ τοποθετήσουμε μέσα στα 1799, δεδομένου, μάλιστα, ότι στις 3 Νοεμβρίου 1799 ὁ Ούσ ακώφ ανακαλεῖται από τὴ Μεσόγειο στη Μαύρη Θάλασσα⁹⁹.

Ἀπό τις μνείες, λοιπόν, του Περραιβού συνάγουμε ὅτι ὁ Γεώργιος Παλατίνος παρά τὴ δυσαρέσκεια, που διαφαίνεται από τις βενετικές εκθέσεις νὰ ἔχει ἀπέναντι στη Ρωσία και παρά τὴν ἀπόφασή του νὰ ἀποχωρήσει από τὸν ρωσικὸ στρατό, με τὴ νέα ρωσοτουρκικὴ ἐμφάνιση στη Μεσόγειο τάσσεται σὲ πολὺ διακεκριμένη θέση στην ὑπηρεσία του Ούσ ακώφ. Δυστυχῶς δὲν ξέρουμε οὔτε πότε ἔφυγε από τὴν Τεργέστη

95. Χρ. Περραιβός, *Ἱστορία Σύντομος του Σουλίου και Πάργας*, ἔκδ. 1803, σ. 119 και ἔκδ. 1815 σ. 143. Ἐς σημειωθεῖ ὅτι στην ἔκδοση 1857 παραλείπει, κατὰ τρόπον δυσεξήγητο, τὰ περὶ Γαβριήλ Παλατίνου. Για τις μεταλλαγές που παρουσιάζονται στις τρεῖς ἐκδόσεις βλ. Π. Ζερλέντης, *Ἡπειρωτικά Μελετήματα, Α' Ἱστορία του Σουλίου και Πάργας του Χριστοφύρου Περραιβού υπό ἔπωνν του αξιοπίστου ἐξεταζομένη*, Ἄθ. 1889.

96. Χρ. Περραιβός, *Σύντομος Βιογραφία*, ἔ.π., σ. 40 - 41.

97. Πρόκειται για τὸν «Θούριο» και τὸν «Πατριωτικὸ Ὑμνος». Ἀναλυτικὰ για τὸ θέμα βλ. Α. Βρανούσης, *Ὁ «Πατριωτικὸς Ὑμνος»*, ἔ.π., σ. 299 - 336 και συγκεκριμένα σ. 304 ἔξ.

98. Στις 5 Μαρτίου 1799 ἔληξε ἡ πολιρχία της από τις ρωσοτουρκικὲς δυνάμεις, βλ. Erm. Lunzi, *Storia delle Isole Ionie*, ἔ.π., Βενετία 1860, σ. 237.

99. N. Saul, *Russia*, ἔ.π., σ. 129.

οὔτε τί μεσολάβησε ὥστε νὰ ταχθεῖ πάλι στὴν ἐνεργὸ ρωσικὴ ὑπηρεσία. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὸν ἀδελφὸ του Γαβριήλ, ποῦ, ἂν πιστέψουμε στὸν Περραιβό, βρισκόταν στὴν Τεργέστη τουλάχιστον στίς 20 Δεκεμβρίου 1797. Ἀξιοσημείωτη, ἐπίσης, εἶναι αὐτὴ ἡ συχνὴ μνεία τῶν δύο Παλατίνων ἀπὸ τὸν Περραιβό.

Στὰ μέσα τοῦ 1805 συμπληρώνεται ἡ ὀργάνωση τοῦ ἐλληνικοῦ στρατιωτικοῦ σώματος στὴ ρωσικὴ ὑπηρεσία στὰ Ἐπτάνησα. Τὸ πέμπτο τμήμα τοῦ σώματος αὐτοῦ σχημάτισαν οἱ Χειμαριῶτες μὲ κέντρο τὴν Κέρκυρα κάτω ἀπὸ τὴ διοίκηση τοῦ Kapitan (λοχαγοῦ) Παλατίνου (τὸ μικρὸ ὄνομα παραλείπεται)⁹⁹_a.

Παλατῖνο συναντοῦμε πάλι στὴ ρωσοτουρκικὴ ἐκστρατεία στὴ Μεσόγειο στὰ 1806-1807, ὡς ὑπασπιστὴ τοῦ Σενιάβιν¹⁰⁰. Τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1807 ὁ ρωσικὸς στόλος παρουσιάζεται στὴν Ἰδρα. Στὴν προσπάθεια νὰ ὠθήσουν σ' ἐπανάσταση τὸ νησί, ποῦ βρίσκεται διχασμένο στὸ θέμα αὐτό, ὁ ἀντιταγματάρχης (sekund major) Γ. Παλατῖνος, ὑπασπιστὴς τοῦ Σενιάβιν¹⁰¹ θέλοντας νὰ ἐκμηδενίσει τὴ σημασία τῆς Τουρκίας σὲ σύγκριση μὲ τὴ Ρωσία, ρουφᾷ μιὰ πρέζα καπνοῦ καὶ ρωτᾷ τοὺς παρισταμένους ἂν ἔμεινε κάτι ἀπ' αὐτόν· «οὕτως τοῖς εἶπε, καὶ ἡ Ρωσία θὰ καταπῆ τὴν Τουρκίαν». Ἀνάλογη κίνηση κάνει λίγο ἀργότερα καὶ στὰ Ψαρά¹⁰². Παρὰ τὴ δυσπιστία τῶν Ἰδραίων καὶ τῶν Ψαριανῶν, τελικά, τὰ νησιά μετέχουν μὲ εἰδικούς ὄρους στὸν πόλεμο. Στὴ συνέχεια, ὁ Παλατῖνος εἶναι ὁ ἀποστολέας καὶ ὁ συντάκτης διαταγῶν καὶ παραγγελιῶν τοῦ Σενιάβιν πρὸς τοὺς Ἰδραίους¹⁰³. Ὁ Παλατῖνος υπογράφεται («ὁ τῆς Αὐλῆς συμβουλάτωρ»). Μὲ τὴ μεσολάβησή του ὁ Νικοτσάρας ἔρχεται σ' ἐπαφὴ μὲ τὸν Σενιάβιν τὸν Μάιο καὶ Ἰούνιο

99α. A.M. Stanislavskaja, ὁ.π., σ. 314 σημ. 83· γιὰ τὸ ἐλληνικὸ αὐτὸ σῶμα βλ. σ. 311 κ.εξ.

100. Γιὰ τὴν ἐκστρατεία αὐτὴ βλ. N. Saul, *Russia*, ὁ.π., σ. 194 - 220. Γιὰ τὸν ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1807 βλ. Ἄπ. Βακαλόπουλος, *Ἱστορία*, ὁ.π., σ. 710 - 727· N. Saul, ὁ.π., σ. 216 - 220.

101. Γ.Δ. Κριεζῆς, *Ἱστορία τῆς νήσου Ἰδρας πρὸ τῆς (Ἑλληνικῆς) Ἐπανάστασεως τοῦ 1821*, Πάτρα 1860, σ. 123 - 124· πβ. Κ. Σάθας, *Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς*, Ἄθ. 1869, σελ. 575 - 576· A. M. Stanislavskaja, ὁ.

π., σ. 335: ἀπὸ γράμμα τοῦ Παλατίνου ποῦ μνημονεύεται ἐκεῖ (σημ. 19) διαπιστώνεται ὅτι εἶναι ὁ ἴδιος ποῦ ὑπηρετοῦσε ἀπὸ τὰ 1775 στὸν ρωσικὸ στρατό· στὰ 1788 στάλθηκε στὴν Ἀλβανία καὶ στὰ 1798-1801 ὑπηρέτησε στὴ μοῖρα τοῦ Οὐσάκωφ.

102. Κ. Νικόδημος, *Ἰστορικὸν τῆς νήσου Ψαρῶν*, Ἄθ. 1862, σ. 47 - 49· πβ. Κ. Σάθας, ὁ.π., σ. 576.

103. Ἄντ. Λιγός, *Ἀρχεῖον τῆς Κοινότητος Ἰδρας (1778-1832)*, τ. Γ', Πειραιᾶς 1922, σ. 12, 15 - 16, 30 - 34, 42, 90, 113 - 114, 147 - 149.

τοῦ 1807 και πηγαίνει νά τόν συναντήσῃ στήν Τένεδο γιά τή ρύθμιση τῶν ἐπαναστατικῶν του ἐνεργειῶν¹⁰⁴. Ὑστερα ἀπό τήν αὐτοκρατορική διαταγή γιά κατάπαυση τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων ἐναντίον τῶν Τούρκων, ὁ Σενιάβιν και ὁ Παλατίνος φεύγουν ἀπό τὸ Αἰγαῖο μαζί με τὸν ρωσικὸ στόλο¹⁰⁵.

Τελευταία, μέχρι τώρα, πληροφορία γιά τὸν Παλατίνο, ἀπ' ὅσο μπορῶ νά ξέρω, εἶναι ἡ εἶδηση πού ἔχουμε ἀπὸ τὸ χειρόγραφο τοῦ Στ. Κούμπαρη σχετικά με τὴ Φιλικὴ Ἐταιρία. Τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1820 («κάποιος Μαῖορ Παλατίνος» βρίσκεται διοικητὴς τῆς φρουρᾶς στή Ζάσταβα, «τὸν ὅποιον εἶχα βάλει εἰς τὴν “Φιλικὴν Ἐταιρίαν” πρὸ ἕνα χρόνον», ἀναφέρει ὁ Κούμπαρης, πού στέλνει με τὸν Ψαλίδα τυπογραφία στὸν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη, στὸ Κισνόβι. Τὸν Ψαλίδα συνιστᾷ με γράμμα στὸν γέρο Παλατίνο γιά νά τὸν διευκολύνει στή μεταφορὰ τῆς τυπογραφίας χωρὶς διατυπώσεις και ἔλεγχο: ὁ Παλατίνος ἀνταποκρίθηκε στὸ αἴτημα. Δυστυχῶς και πάλι λείπει τὸ μικρὸ ὄνομα, ἐνῶ οἱ κατάλογοι τῶν μελῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας δὲν ἀναφέρουν τ' ὄνομά του^{105α}.

Συνοψίζοντας τὰ πιὸ πάνω στοιχεῖα βλέπουμε ὅτι δὲν ξέρουμε ποιὸς ἀπὸ τοὺς δύο ἦ ἀν και οἱ δύο ἀδελφοὶ Παλατινοὶ ἦταν στήν Τεργέστη τὴν ἐποχὴ πού μᾶς ἐνδιαφέρει. Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ δύο πρόσωπα πού κινοῦνται μέσα στὸ ἐπαναστατικὸ κλίμα πού ζεῖ ὁ ἑλλαδικὸς χῶρος, κυρίως στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 18ου αἰῶνα. Τὸ κλίμα αὐτὸ τὸ ἐνισχύουν και τὸ ὑποθάλπουν οἱ ξένες Δυνάμεις, πάντοτε, ὅμως, με ἀπώτερο στόχο τὴν ἐπίτευξη τῶν πολιτικῶν τους ἐπιδιώξεων. Στὴν πρώτη φάση τὸν πρωτεύοντα ρόλο κατέχει ἡ Ρωσία, πού κατορθώνει νά παρουσιάζεται σὰν προστάτιδα τῶν ὀρθοδόξων, και νά ἀποστέλλει στὶς σκλαβωμένες περιοχὲς κατάλληλα ἐφοδιασμένους πράκτορες με ὑποσχέσεις γιά ἀπελευθέρωση. Ὅπως δὴποτε δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητες οἱ ἀμοιβές πού χαρίζει, ὥστε πολλοὶ Ἕλληνες στή ρωσικὴ ὑπηρεσία πετυχαίνουν νά ἀνέβουν σὲ μεγάλα ἀξιώματα. Παράλληλα, ὅμως, εἶναι φυσικὴ μιὰ σύγκρουση συμφερόντων και φιλοδοξιῶν ἀνάμεσα στοὺς ἴδιους τοὺς πράκτορες και ἀξιωματικούς, με ἀποτέλεσμα

104. Κ. Σάθας, *Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς*, ὅ.π., σ. 578 - 581. Ἄπ. Βακαλόπουλος, *Ἱστορία*, ὅ.π., σ. 717.

105. Ἀπὸ τὴν τελευταία μνεῖα πού ἔχουμε ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο Ὑδρας (Ἄντ. Λιγνός, ὅ.π., σ. 149) ὁ Σενιάβιν και ὁ Παλατίνος βρισκονται στήν Ὑδρα,

(Ἀῦγ. 1807), παραπονοῦνται γιά τὴν ἀμέλεια τῶν Ὑδραίων νά ἀνταποκριθοῦν στὶς παραγγελίες τους, και ἀναχωροῦν.

105α. Σακελ. Σακελλαρίου, *Φιλικὴ Ἐταιρεία*, Ὁδησὸς 1909, σ. 70 - 71. πβ. G. I. Ars, *Eteristskoe dvizenie v Rossii*, Μόσχα 1970, σ. 286.

νά μὴ μπορούμε νὰ ἔχουμε, πάντα, μιὰ σαφῆ καὶ ἀντικειμενικὴ εἰκόνα τῆς δράσεώς τους. Ἡ ἐμφάνιση τοῦ ἰσχυροῦ γαλλικοῦ παράγοντα στὸ πολιτικὸ προσκῆνιο τῆς Εὐρώπης, στὰ τέλη τοῦ αἰώνα, εἶναι ἐπόμενο νὰ προκαλέσει τὸ ἀντίστοιχο ἐνδιαφέρον ἀπὸ μέρους τῶν ὑποδούλων, ποὺ ἀπογοητευμένοι στρέφονται πρὸς τὴ νέα αὐτὴ δύναμη. Δὲν θ' ἀργή-σει, βέβαια, νὰ γίνῃ κατανοητὸ ὅτι καὶ αὐτὴ τὴ φορὰ θὰ χρησιμοποιοῦ-θοῦν μόνο γιὰ τὰ γαλλικὰ συμφέροντα.

Ὁ Γεώργιος Παλατῖνος, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔχουμε τὶς περισσότερες λεπτομέρειες, ἀποτελεῖ μιὰ χαρακτηριστικὴ φυσιογνωμία τῆς ἐποχῆς. Ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὴ ρωσικὴ στάση, ἀφοῦ μάταια ἐπιχειρεῖ νὰ πετύχει μιὰ ἀναγνώριση τῶν ὑπηρεσιῶν του, ποὺ οἱ πηγές δὲν μᾶς τὶς παρουσιάζουν σὰν ἀπόλυτα συμβιβασμένες με τοὺς πόθους ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκφράζει ἢ καταγωγὴ του, καταφεύγει στὴν Τεργέστη. Οἱ φῆμες τῶν ἐπιτυχῶν τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας τὸν προσελκύουν. Διατηρεῖ, ἴσως, ὅπως φαίνεται, τοὺς δεσμούς του με τὸν προηγούμενο ρωσικὸ κύκλο του γιὰ τὶς ἀπελευθερωτικὲς προσπάθειες πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ ἑλληνικῆς καταγωγῆς V.S. Tomara, Ρῶσος πρεσβευτῆς στὴν Κωνσταντινούπολη ἀπὸ τὰ 1797, ἐπέκρινε τὴν πρόσληψη τοῦ Παλατῖνου στὴ ρωσικὴ ὑπηρεσία λόγω τῶν «ικακωβι-νικῶν» ἀντιλήψεων του¹⁰⁶. Μπορεῖ, λοιπόν, νὰ μὴν εἴμαστε μακριὰ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, ἀν ὑποθέσουμε ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτες τῆς πρωτοβουλίας, ποὺ τὸ ἀτυνομικὸ ἔγγραφο μᾶς παρουσιάζει, ἀφοῦ μιὰ ἀνάλογη κίνηση πρὸς τὴ Γαλλία δὲν θὰ τὸν ἔβρισκε τελείως ἀδιάφορο.

Ὁ Κεφαλλῆνας, λοιπόν, Παλατῖνος με τὸν Πελοποννήσιο Ἀνδρέα παρουσιάζονται στὸν Γάλλο πρόξενο καὶ τοῦ ἀνακοινῶνουν ὅτι «ὀλό-κληρη ἢ Πελοπόννησος ἔχει τὴν πρόθεση νὰ ἐπαναστατήσῃ» θεωροῦν, ὅμως, ὅτι γιὰ μεγαλύτερη ἀσφάλεια ἦταν ἀναγκαία ἡ Γαλλικὴ κατοχὴ «τῶν Βενετικῶν νησιῶν τῆς Ἀνατολῆς», δηλαδὴ τῶν Ἴονιων, ἀφοῦ ἀπὸ τὸ 1715 μόνο σ' αὐτὰ εἶχε περιορισθεῖ ἡ βενετικὴ ἐξουσία στὴν Ἀνατολή. Χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ ὑποστηριχθεῖ ὅτι πρόκειται γιὰ ὀργανω-μένη προσπάθεια, γιὰτὶ τέτοια ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα μᾶς λείπουν, θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ δεκτὸ ὅτι οἱ δύο ἐπισκέπτες τοῦ Γάλλου προξένου, καταγόμενοι ἀπὸ τὶς περιοχὲς ποὺ περιλαμβάνονταν στὸ προτεινόμενο σχέδιο, ἀναλαμβάνουν νὰ προβάλουν τὴ σημασία τοῦ ὅλου ζητήματος.

106. A.M. Stanislavskaja, ὁ.π., σ. 335, σημ. 19.

Ἄλλὰ συναντοῦν τὴν ἄρνηση τοῦ προξένου Brechet¹⁰⁷, ποῦ ἔχει προσωρινὲς ἐξουσίες καὶ θὰ παραμείνει μέχρι τὶς ἀρχές τοῦ 1798. Εἶναι αὐτὸς, ποῦ στὴ συνέχεια, θὰ διαδραματίσει κάποιον ρόλο, δυστυχῶς ἕχι οὐσιαστικό, στὴν ὑπόθεση τοῦ Ρήγα. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ σημειώσα πῶς εἶναι κάπως παράξενο ὅτι καὶ ἡ προσπάθεια τοῦ Γρηγοράκη, καὶ οἱ ἀποπειρές τοῦ Ρήγα καὶ ἡ νέα αὐτῆ πρωτοβουλία ἔχουν σὰν τόπο δράσεως τὴν Τεργέστη καὶ μεσολαβητικὸ πρόσωπο τὸν ἐκεῖ Γάλλο πρόξενο. Θὰ μπορούσαμε νὰ δεχθοῦμε ὅτι τὴν ὅλη κίνηση εὐνοεῖ ἡ ὑπαρξή, ἐκεῖ, μελῶν μιᾶς ἀκμάζουσας ἑλληνικῆς, ἐμπορικῆς κυρίως, παροικίας, ποῦ, μπορεῖ νὰ μὴ διακρίνονται γιὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴ προσήλωσή τους στὶς ιδέες τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, δὲν μπορούμε, ὅμως, νὰ δεχθοῦμε ὅτι μένουν ἀσυγκίνητοι ἀπὸ τὰ ἀπελευθερωτικὰ μηνύματα τῶν συμπατριωτῶν τους. Ἄλλωστε εἶναι γνωστὸς ὁ κύκλος τῶν ὁπαδῶν τοῦ Ρήγα, ποῦ ἔχει δημιουργηθεῖ γύρω ἀπὸ τὸν Χιώτη Ἀντώνιο Κορωνιό¹⁰⁸. Ἡ ἐκλογή τῆς Τεργέστης σὰν τόπου δράσεως τῶν ἀποστολέων, μᾶλλον θὰ πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ στὸ ὅτι εἶναι ἡ μοναδικὴ πόλη μὲ ἕμεση πρόσβαση ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς περιοχές, ποῦ βρίσκεται κοντὰ στὸ νικηφόρο πεδίο δράσεως τοῦ Βοναπάρτη αὐτῆ τὴν ἐποχὴ καὶ ποῦ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν ἐπιρροή του, ἐκτὸς ἀπὸ μικρὴ διακοπή. Καὶ παράλληλα, ὅταν οἱ πόθοι γίνονται πιὸ ἔντονοι, διαθέτει πρόξενο, μὲ τὸν ὁποῖο νὰ μπορεῖ νὰ γίνῃ μιὰ ἕμεση ἔστω συνεννόηση.

Τὸ προτεινόμενο σχέδιο βρίσκεται μέσα στὰ πλαίσια τόσο τῶν ἑλληνικῶν προσδοκιῶν ὅσο καὶ τῶν γαλλικῶν σχεδίων στὴν Ἄνατολή

107. Συνταγματάρχης τοῦ ἱππικοῦ, διοικητῆς τῆς Τεργέστης κατὰ τὴ γαλλικὴ κατοχὴ (23 Μαρτίου - 23 Μαΐου 1797). Κατὰ διαταγὴ τοῦ Βοναπάρτη (15 Μαΐου) θὰ παρέμενε σὰν προσωρινὸς πρόξενος Τεργέστης μετὰ τὴν ἀναχώρηση τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων, ὅπως κι ἔγινε. Βλ. Saba Guido, *Regesto dei documenti riguardanti Trieste e l' Istria durante il periodo napoleonico esistenti negli archivi di Parigi*, Τεργέστη 1953, σ. 10· πβ. Α. Dascalakis, *Rhigas*, ὅ.π., σ. 147, σημ. 2.

108. Ὑπάρχει μιὰ ἕμεση πληροφορία, ποῦ δὲν ἔχει ἐπιβεβαιωθεῖ ἀκόμη ἀπόλυτα, γιὰ ἀποστολὴ Ἑλ-

λῶνων στὸν Βοναπάρτη στὴν Udine, πόλη κοντὰ στὴν Τεργέστη, τὴν περίοδο τῶν διαπραγματεύσεων γιὰ τὴν εἰρήνη τοῦ Campo Formio. Πβ. Α. Dascalakis, *Rhigas*, ὅ.π., σ. 113· Α. Βρανούσης, *Ρήγας*, ὅ.π., σ. 89· Ἀπ. Βακαλόπουλος, *Ἱστορία*, ὅ.π., σ. 597. Ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν ἓνα ἀκόμη δεῖγμα γιὰ τὴ σημασία τῶν Ἑλλήνων τῆς διασπορᾶς σὰν δεκτικῶν στοιχείων τῶν φιλελεύθερων γαλλικῶν ιδεῶν. Πβ. Α. Camariano-Cioran, *Les Iles Ionienes de 1797 à 1807 et l' essor du courant philofrançais parmi les Grecs*, «Πρακτικὰ Τρίτου Πανιωνίου Συνεδρίου», τ. Α', 1967, σ. 97-98.

και συγκεκριμένα του Βοναπάρτη, άμέσως μετά τις νίκες του στην Ίταλία. Αποτελείται από δύο σκέλη: την πρόθεση των Πελοποννησίων για επανάσταση και την πρόταση για κάλυψή της από γαλλικά στρατεύματα που θα είχαν καταλάβει τὰ Ίόνια. Σάν αντάλλαγμα δίνεται ή υπόσχεση για παράδοση τῆς επαναστατημένης περιοχῆς στους Γάλλους σὲ περίπτωση ἐπιτυχίας. Προκειμένου για τὴν Πελοπόννησο εἶναι γνωστὴ ή θέση που πήρε στὰ επαναστατικὰ κινήματα τοῦ 18ου αἰώνα, κυρίως, καὶ ή σημασία που δόθηκε ἀπὸ τὴ Ρωσία στὴν ἀρχή, καὶ που δὲν ἄφησε ἀσυγκίνητο, στὴ φάση που μᾶς ἐνδιαφέρει, τὸν Βοναπάρτη.

Ὁ Βοναπάρτης, λοιπόν, στὶς 26 Μαΐου 1797 ἀφοῦ οὐσιαστικὰ ἔχει ἀναλάβει τὴν ἐξουσία τῆς Βενετίας, στέλνει γράμμα στὸ στρατηγὸ Gentili προετοιμάζοντάς τον για τὴν ἐπιχείρηση τῶν Ίονιων νησιῶν^{108α}: θ' ἀποτελοῦσαν τοὺς φυσικοὺς σταθμοὺς για τὸ δρόμο τῆς Γαλλίας πρὸς τὴν Ἀνατολή¹⁰⁹. Ὁ ἴδιος, στὶς 16 Αὐγούστου, γράφει πρὸς τὸ Διευθυντήριο: «Ἡ Κέρκυρα, Ζάκυνθος καὶ Κεφαλληνία, εἶναι δι' ἡμᾶς μᾶλλον διαφέρουσαι ἢ ἅπασα ὁμοῦ ἢ Ἰταλίαν»¹¹⁰. Ὅπως δὴποτε, βρισκόμαστε σὲ μιὰ κρίσιμη φάση τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος, που θα ὀξυνθεῖ στὴ συνέχεια μετὰ τὴν ἐκστρατεία στὴν Αἴγυπτο¹¹¹. Ἔτσι, μετὰ ἀπὸ μιὰ τυπικὴ συμφωνία μετὰ τὴ Βενετία για συμπροστασία τῶν Ίονιων νησιῶν, ὁ «σύμμικτος στόλος» (Γάλλων καὶ Βενετῶν) μετὰ ἀρχηγὸ τὸν Gentili ἀποβιβάζεται στὴν Κέρκυρα στὶς 18/29 Ἰουνίου 1797¹¹². Τὴν ἐπομένῃ διαδίδονται οἱ προκηρύξεις τοῦ Gentili¹¹³ μετὰ κηρύγματα για ἐλευθερία, ὑποσχέσεις, που ἀνταποκρίνονταν στὶς συμβουλές, που ὁ Βοναπάρτης τοῦ εἶχε δώσει ἀναθέτοντάς του τὴν ἐπιχείρηση¹¹⁴.

108α. Erm. Lunzi, *Storia delle Isole Ionie*, ὁ.π., σ. 22.

109. Για τὴ σημασία τῆς καταλήψεως τῆς Ἐπτανήσου ἀπὸ τὸν Βοναπάρτη, βλ. Γ. Μαυρογιάννης, *Ἱστορία τῶν Ἰονίων νήσων*, ὁ.π., σ. 64 - 67· J. Savant, *Napoléon et la libération de la Grèce*, "L' Hellénisme Contemporain" Δ', 1950, σ. 320 - 328.

110. Γ. Μαυρογιάννης, *Ἱστορία*, ὁ.π., σ. 64.

111. Ed. Driault, *Ἱστορία τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος*, (μετὰφρ. Χαράλαμπος Ἀννίνου), Ἀθ. 1910, σ. 103-107· M.S. Anderson, *The Eastern Question*, ὁ.π., σ. 23 - 24.

112. Erm. Lunzi, *Storia delle Isole Ionie*, ὁ.π., σ. 38 - 40· Π. Χιώτης, *Σειρᾶς Ἱστορικῶν Ἀπομνημονευμάτων*, τ. Γ', Κέρκυρα 1863, σ. 572 ἐξ.

113. Α. Βρανούσης, *Ρήγας*, ὁ.π., σ. 76 - 79.

114. Γράφοντας ὁ Βοναπάρτης στὸν Gentili, πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκκίνηση τοῦ τελευταίου για τὴν Κέρκυρα, τοῦ συνιστοῦσε: "Vous ne manqueriez pas, dans les différentes proclamations, que vous ferez, de parler de la Grèce, d' Athènes et de Sparte". βλ. A. Sorel, *L' Europe*, ὁ.π., τ. Ε' σ. 194· Κ.Θ. Δημαρᾶς, *Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς*, Ἀθ. 1977, σ. 57.

Ἐχοντας συμπληρώσει ὁ Βοναπάρτης τὸ πρῶτο βῆμα πρὸς τὴν Ἀνατολή, βρίσκεται ἔτοιμος νὰ δεχθεῖ καὶ νὰ ἀνταποκριθεῖ στὰ μηνύματα ποῦ τοῦ ἔρχονται ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο γιὰ ἐπανάσταση. Ἔτσι, οἱ Dimo καὶ Nicolò Stephanopoli ποῦ ἔχουν ξεκινήσει στις 2 Floréal an 5 (21 Ἀπριλίου 1797) ἀπὸ τὸ Παρίσι μὲ ἐντολὴ τοῦ Διευθυντηρίου γιὰ μιὰ ἐπιστημονικὴ ἀποστολὴ στὴν Ἀλβανία, τὴν Ἡπειρο καὶ τὴν Ἑλλάδα¹¹⁵, γίνονται δεκτοὶ ἀπὸ τὸν Βοναπάρτη στὸ Μιλάνο στις 26 μὲ 29 Ἰουλίου τοῦ ἴδιου χρόνου. Τοὺς μιλάει μὲ ἐνθουσιώδη λόγια, κατὰ τὴν ἀφήγηση τοῦ Dimo Stephanopoli, γιὰ τοὺς Ἕλληνας καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τοὺς Μανιάτες, καὶ δίνει στὸν Dimo γράμμα μὲ ἡμερομηνία 30 Ἰουλίου 1797 (νέο ἡμερολόγιο) πρὸς τὸν ἀρχηγὸ «τοῦ ἐλεύθερου λαοῦ τῆς Μάνης»¹¹⁶. μὲ τὸ γράμμα αὐτὸ ἀπαντᾷ στὴν ἐπιστολὴ τοῦ Πέτρου, γιοῦ τοῦ Τζανέτμπεη Γρηγοράκη, ποῦ τὸν Ἰούνιο τοῦ 1797 εἶχε πάει στὴν Τεργέστη ἐλπίζοντας νὰ συναντήσῃ τὸν Βοναπάρτη καὶ νὰ προκαλέσῃ ἐπέμβασὴ του γιὰ ἐπανάσταση τῆς Πελοποννήσου καὶ πρὸ παντὸς τῆς Μάνης. «Ὅπως γνωρίζουμε ἡ συνάντηση αὐτὴ δὲν πραγματοποιήθηκε»¹¹⁷.

115. *Voyage de Dimo Stephanopoli*, ὁ.π., τ. Α', σ. 2 - 3.

116. *Voyage*, ὁ.π., τ. Α', σ. 70 - 77. Πβ. Sp. Pappas, *La mission des Stephanopoli*, ὁ.π., σ. 150 - 153. Τὸ γράμμα τῆς 30 Ἰουλίου 1797 στὸ *Voyage*, ὁ.π., τ. Α', σ. 188.

117. *Voyage*, ὁ.π., τ. Α' σ. 184 - 186. Γιὰ τὸν ἀκριβῆ χρόνο μεταβάσεως τοῦ Πέτρου Γρηγοράκη στὴν Τεργέστη ὑπάρχει μιὰ σύγχυση στὰ ὅσα ἔχουν γραφεῖ μέχρι τώρα γιὰ τὸ θέμα. Μία πηγὴ εἶναι τὸ «Voyage» τῶν Stephanopoli: ἀπὸ τὴν ἀφήγηση (σ. 184 - 186) συμπεραίνει κανεὶς ὅτι τὸ ταξίδι τοῦ Πέτρου Γρηγοράκη ἔγινε τὸ 1796. Οἱ Stephanopoli πηγαίνουν στὴ Μάνη τὸ 1797· στὴν πρώτη συνάντηση τοῦ Dimo μὲ τὸν Πέτρο (σ. 184) «Le Mainote, lui répondit que, frappé de la renommée de Buonaparte, son père l'avait envoyé, l'année dernière, à Milan, auprès de ce Général pour le féliciter, au nom des descendants de Sparte», ἀλλὰ ἀπέτυ-

χε νὰ τὸν συναντήσῃ λόγω ἀπουσίας τοῦ Βοναπάρτη. Ἀπαντώντας ὁ Dimo τοῦ λέει (σ. 185): «Quoi! s'écrite Dimo, c'est vous qui écrivites à Buonaparte cette lettre qu'il fit traduire du Grec en italien, et que j'ai lue imprimée à Milan! Vous êtes donc le fils du bey?». Στηριγμένοι στὴν ἀφήγηση αὐτὴ οἱ L. Belloc, *Bonaparte*, ὁ.π., σ. 61 - 62· Eug. Yeméniz, *Le Magne et les Mainotes*, «Revue des Deux Mondes», 1 Μαρτίου 1865, σ. 37· Sp. Pappas, *La France et la Grèce à l'époque du Directoire*, ὁ.π., σ. 31, ἀναφέρουν ὅτι ὁ Πέτρος Γρηγοράκης πῆγε στὴν Ἰταλία τὸν Ἰούνιο 1796. Ἀλλὰ στις 5 Δεκεμβρίου 1797, ὁ ἴδιος φθάνει πάλι στὴν Ἀγκώνα σκοπεύοντας νὰ συναντήσῃ τὸν Βοναπάρτη· ἀποτυγχάνει, πάλι, γιατί αὐτὸς ἔχει ἤδη ἀναχωρήσει γιὰ τὴ Γαλλία. Ἔτσι τοῦ στέλνει γράμμα στὸ Παρίσι, μὲ ἡμερομηνία 1/12 Δεκεμβρίου 1797, καὶ σ' ἔνα σημεῖο τοῦ γράφει: «c'est moi qui

“Άλλωστε ὁ Βοναπάρτης στίς 28 Ἰουλίου 1797 ἀναγγέλλοντας στό Διευθυντήριο τήν κατάληψη τῆς Κερκύρας ἔγραφε: “Le chef des Maniotes peuple vrai descendant des Spartiates et qui occupe la peninsule où est situé le Cap Matapan m’a envoyé un des principaux du pays pour marquer le désir qu’il avait de voir dans son port quelques vaisseaux français et d’être utile en quelque chose au grand peuple” καί προσέθετε, “On se souvient encore en Albanie et en Corse de Sparte. La Grèce pouvait peut-être renaître de ses cendres”¹¹⁸.

Τὸ γράμμα μεταφέρθηκε ἀπὸ τοὺς Stephanopoli στὴ Μάνη, ὅπου ἔγιναν δεκτοὶ μὲ ἐνθουσιασμό ἀπὸ τὸν Τζανέτμπεη Γρηγοράκη, πού, ἂν καί εἶχε παύσει νὰ εἶναι ἀρχηγὸς τῶν Μανιατῶν, διατηροῦσε τὸ κύρος του ἀνάμεσα στό λαό¹¹⁹.

Ἀπὸ τὴ στάση, πού κράτησε ὁ Βοναπάρτης, φαίνεται ἡ σημασία πού ἔδινε πιά στὴν ἐπανάσταση τῆς Πελοποννήσου. “Άλλωστε στό

dans le mois de Juin passé, me presentai au Consul de France à Trieste, qui vous donna sur cette circonstance des détails très étendus comme vous nous avait fait part”. Τὸ γράμμα αὐτὸ διαβίβασε ὁ Βοναπάρτης στό Διευθυντήριο μὲ ἔκθεσή του στίς 17 Nivose an 5 (6 Ἰανουαρίου 1798), ὑπενθυμίζοντας ὅτι μερικὸς μῆνες πρὶν εἶχε στείλει στοὺς Μανιάτες δύο ἀπεσταλμένους (βλ. Sp. Pappas, *La mission*, ὅ.π., σ. 156 καί σμ. 1). Στὸ γράμμα του πρὸς τὸν Μπέη τῆς Μάνης (30 Ἰουλίου 1797), ὁ Βοναπάρτης γράφει: “Citoyen, j’ ai reçu de Trieste une lettre dans laquelle vous me témoignez le désir d’ être utile à la République Française...” (*Voyage*, τ. Α΄, σ. 188). “Ἐτσι, μᾶλλον, θὰ πρέπει νὰ δεχθοῦμε ὅτι ἡ πρώτη ἀποστολὴ τοῦ Γρηγοράκη ἔγινε τὸν Ἰούλιο τοῦ 1797 καί μάλιστα στὴν Τεργέστη καί ὄχι στό Μιλάνο· (ἐσφαλμένα ὑποστηρίζει ὁ Κ. Κερόφιλας, *Napoléon et la Grèce*, “Études Franco - Grecques” 1919, σ.

155, ὅτι ἐπειδὴ δὲν συνάντησε ὁ Πέτρος τὸν Βοναπάρτη στὴν Τεργέστη “se borna à remettre [la lettre] au consul de France à Milan”). Ἡ δημοσίευση τοῦ γράμματος ἔγινε σὲ ἐφημερίδα τοῦ Μιλάνου, (ἀπαιτεῖται, ἀκόμη, μιὰ ἔρευνα γιὰ τὴν εὕρεση αὐτῆς τῆς δημοσίευσως στίς ἐκδιδόμενες τότε ἐκεῖ ἐφημερίδες), καί ὄχι στὴν Τεργέστη, γιὰτὶ ἡ τελευταία βρισκόταν ἀπλοῦστατα ὑπὸ αὐστριακὴ κατοχὴ καί, φυσικά, ἡ τοπικὴ ἐφημερίδα “Osservatore Triestino” δὲν θὰ μπορούσε νὰ φιλοξενήσει τέτοιο κείμενο.

118. R. Peyre, *Bonaparte et les Stéphanopoli - Connène*, ὅ.π., σ. 219· Sp. Pappas, *La mission*, ὅ.π., σ. 150.

119. Γιὰ τὸν Γρηγοράκη καί τὴν ἡγεμονία τῆς Μάνης βλ. Α. Γούδας, *Βίοι παράλληλοι*, τ. Η΄, ἸΑΘ. 1876, σ. 4 - 13· Α. Δασκαλάκης, *Ἡ Μάνη καὶ ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, (1453 - 1821)*, ἸΑΘ. 1923, σ. 196-215· Σ. Κουγέας, *Ἱστορικαὶ πηγὰὶ διὰ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Μάνης (1774-1821)*, «Πελοποννησιακὰ» Ε΄, 1962, σ. 61.

υπόμνημα, πού, μετά την επιστροφή του στο Παρίσι, υπέβαλε ο Dimo Stephanopoli στον Βοναπάρτη και, συγκεκριμένα, στο Σχέδιο για την Πελοπόννησο του γράφει: "Citoyen Général, la conquête de la Grèce depend de la prise de la Morée", και συνεχίζει να του άπαριθμεί τὰ πλεονεκτήματα πού παρουσιάζει μιὰ τέτοια ἐπιχείρηση¹²⁰. Ἰδιαίτερη προσοχή θὰ δινόταν ἀργότερα και ἀπὸ τοὺς γαλλικοὺς παράγοντες γιὰ τοὺς Μανιάτες συγκεκριμένα¹²¹. Τὸ ὅτι, ἔμω, ὁ Βοναπάρτης δὲν ἔδωσε συνέχεια οὔτε στὴ δεύτερη ἀποστολὴ τοῦ Πέτρου Γρηγοράκη τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1797 οὔτε στὴν προσπάθεια τοῦ Dimo Stephanopoli θὰ πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ στὴν ἀλλαγὴ τῶν σχεδίων του ἢ μᾶλλον στὴν εὔρεση, στὸ μεταξύ, μετά την επιστροφή του στο Παρίσι, τέλη τοῦ 1797, ἄλλου εὐνοϊκώτερου δρόμου γιὰ τὴν ἐπίτευξη τοῦ ἀνατολικοῦ του προγράμματος. Καὶ ἐννοεῖται ἔτσι ἡ προετοιμασία γιὰ τὴν ἐκστρατεία στὴν Αἴγυπτο.

Τὰ στοιχεῖα, λοιπόν, πού μᾶς παρέχει ἡ ἔμμεση εἶδηση τοῦ κατασκοπευτικοῦ, θὰ λέγαμε, ἐγγράφου μας και ἡ πρόθεση τῶν Μανιατῶν γιὰ ἐπανάσταση παρουσιάζουν κοινὸ σημεῖο σὲ ὅσα ἀφοροῦν μιὰ πελοποννησιακὴ ἐπανάσταση μὲ γαλλικὴ ὑποστήριξη· ἀντίθετα δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχει ταύτιση μὲ τὴν πρόταση γιὰ προκάλυψη τῆς ἐπιχειρήσεως μέσω καταλήψεως τῶν Ἰόνιων νησιῶν ἀπὸ τοὺς Γάλλους. Ἐπίσης δὲν παραδίδεται ἂν ὁ Γρηγοράκης ὑποσχέθηκε τὴ μελλοντικὴ παράδοση τῆς Πελοποννήσου στὸν Βοναπάρτη. Ἄλλο μὴ κοινὸ σημεῖο εἶναι ἡ στάση τοῦ Brechet. Ἐνῶ ἀπὸ τὴν ὑπόθεση Γρηγοράκη συμπεραίνουμε ὅτι τὸν δέχθηκε, πῆρε τὸ γράμμα και μάλιστα διαβίβασε εἶδησή του στὸν Βοναπάρτη, ἀπέναντι στοὺς Ἄνδρέα και Παλατῖνο, πού δὲν ἀναφέρονται σὰν κομιστὲς ἐπιστολῆς, κράτησε, στὴν ἀρχή, μᾶλλον ἀδιάφορη στάση. Ἴσως ἡ προσπάθειά τους νὰ ἀκολούθησε χρονικά, και μάλιστα σὲ πολὺ μικρὸ διάστημα, ἐκείνη τοῦ Πέτρου Γρηγοράκη· μόνο μετά ἀπὸ ἐπίμονη πίεσή τους λέγεται ὅτι ὁ Brechet τοὺς ἔδωσε μιὰ ἐπιστολὴ, πού τὸ περιεχόμενό της δὲν μᾶς παραδίδεται, γιὰ νὰ ἀπευθυνθοῦν οἱ ἴδιοι στὸν Βοναπάρτη. Ἄλλὰ αὐτὴ ἡ πληροφορία εἶναι μᾶλλον ὑπερβολικὴ, ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψη μας μάλιστα τὴν κάπως περιθωριακὴ στάση πού κράτησε ἀργότερα ὁ Brechet στὴ σύλληψη τοῦ Ρήγα. Ἐτσι μιὰ πιθανὴ ὑπόθεση τὸ μικρὸ ὄνομα τοῦ Πελοποννήσιου νὰ μὴν ἀνταποκρί-

120. *Voyage en Grèce*, τ. Β', σ. 168.

121. Ἀπὸ τὸν J. Savant, *Napoléon et la libération*, ὁ.π., σ. 322, δημοσι-

εῖται ἀπόσπασμα γράμματος τοῦ Chabot πρὸς Βοναπάρτη 7 Ἰουλίου 1798, στὸ ὁποῖο τονίζεται ἡ ἀφοσίωση τῶν Μανιατῶν πρὸς τὴ Γαλλία.

νεται στην πραγματικότητα δεν μπορεί να στηριχθεί από τα έσωτερικά στοιχεία.

Εκείνο που ξενίζει περισσότερο είναι η ημερομηνία του έγγραφου (5 Ιουλίου 1797, ν. ήμερ.) σε συσχετισμό με την πρόταση καταλήψεως των Ίονιων νησιών: ο Gentili είχε ήδη αποβιβαστεί στην Κέρκυρα στις 18 / 29 Ιουνίου. Η έλλη επιχείρηση μπορεί να μην παρουσιάσθηκε από την αρχή σαν σαφής κατάκτηση, αλλά οι προκηρύξεις δεν άφηναν αμφιβολίες για την ουσία. Έτσι θα πρέπει να δεχθούμε η ότι η είδηση δεν είχε προφθάσει να γίνει γνωστή στην Τεργέστη μέχρι τις 4 Ιουλίου τουλάχιστον¹²² η ότι η εμφάνιση των δύο Ελλήνων στον Brechet θα πρέπει να τοποθετηθεί λίγο νωρίτερα από την ημερομηνία του έγγραφου.

Την ίδια εποχή έχουμε και την προσπάθεια του Ρήγα να έρθει σ' έπαφή με τον Βοναπάρτη μέσω του Γάλλου προξένου στην Τεργέστη. Από την ανάκρισή του μαθαίνουμε¹²³ ότι τον Ιούλιο 1797, αφού πληροφορήθηκε την προκήρυξη (του Gentili), έστειλε στον Κορωνιό στην Τεργέστη¹²⁴ υπόμνημα, (κατά την ανάκριση βρέθηκε στα χαρτιά του Κορωνιού, αλλά, δυστυχώς, δεν σώθηκε μέχρι σήμερα), απευθυνόμενο στον Brechet με την παράκληση να μεσολαβήσει στον Βοναπάρτη για βοήθεια προς απέλευθέρωση των Ελλήνων. Κατά τις καταθέσεις των ανακρινομένων ο Κορωνιός δεν έδωσε το γράμμα στον Brechet¹²⁵. Η αίτια είναι άγνωστη. Βέβαιο, πάντως, είναι ότι η επιστολή γράφηκε τον Ιούλιο 1797. Βρισκόμαστε δηλαδή στις ίδιες περίπου μέρες με την αποτυχία, ουσιαστικά, της πρωτοβουλίας του Ανδρέα και του Παλατίνου. Θυμίζω τη μαρτυρία του Περραιβοῦ, που σημειώθηκε πιο πάνω, σχετικά

122. Στην ανάκριση του Κορωνιού (Legrand - Λάμπρος, *ό.π.*, σ. 98(99), 108 (109)) αναφέρεται πώς ο Κορωνιός όμολογεί ότι αντίγραψε μια προκήρυξη του Gentili, η οποία έφθασε από τη Βενετία στην Τεργέστη, και την έστειλε στον κύκλο του Ρήγα στη Βιέννη. Φαίνεται ότι η αντιγραφή έγινε στις αρχές Ιουλίου 1797. Πβ. Α. Βρανούσης, *Ρήγας, ό.π.*, σ. 77.

123. Legrand - Λάμπρος, *ό.π.*, σ. 64(65) - 66(67), 88(89) - 90(91). Κ. Άμαντος, *Άνέκδοτα έγγραφα, ό.π.*, σ. 155, 181. πβ. Α. Βρανούσης, *Ρή-*

γας, ό.π., σ. 75 - 76, 88 - 89.

124. Ο Κορωνιός υπήρξε στενός συνεργάτης και στις έκδοτικές προσπάθειες του Ρήγα. Μετάφρασή του του «Πρώτου Ναύτη» του Gessner περιέλαβε ο Ρήγας στον *Ήθικό Τρίποδα*. πβ. Α. Βρανούσης, *Ρήγας, ό.π.*, σ. 87 - 88.

125. Υπάρχει η γνώμη (βλ. Α. Βρανούσης, *Ρήγας, ό.π.*, σ. 89, σημ. 1) ότι δεν είναι άτράνταχτα πιστευτό ότι ο Κορωνιός δεν παρέδωσε την επιστολή, μπορεί, ίσως, να έδωσε αντίγραφο της.

μέ τη μετάβασή του στον Brechet με τη συνοδεία του Γαβριήλ Παλατίνου, αδελφού του Γεωργίου. Φυσικά, δὲν εἴμαστε σὲ θέση νὰ γνωρίζουμε τις προσωπικὲς σχέσεις Περραιβοῦ - Παλατίνου. Μήπως θὰ ἦταν πολὺ τολμηρὸ ἂν ὑποθέταμε ὅτι οἱ Παλατίνοι βρίσκονταν μέσα στὸν κύκλο, ἂν ὄχι τῶν πιστῶν ὁπαδῶν τοῦ Ρήγα, τουλάχιστον στὸ περιβάλλον τους; Ἄλλωστε, προκειμένου γιὰ τὸν Γεώργιο Παλατῖνο, ἡ εἰκόνα καὶ ἡ δραστηριότητά του, ὅπως μᾶς δίνεται στὰ χρόνια 1795-1797, δικαιολογεῖ μιὰ ἐπαφή με τὸν ἐπαναστατικὸ κύκλο τῆς ἐποχῆς. Μήπως, λοιπόν, ἡ ἀνακοίνωση τῆς εἰδήσεως τῆς πρόσφατης ἀποτυχίας τους ἐπέτεινε τὴ διστακτικότητά τοῦ Κορωνιοῦ; Δεδομένου, μάλιστα, ὅτι καὶ τὸ ἐπαναστατικὸ σχέδιο τοῦ Ρήγα, ὅπως ἔμμεσα γίνεται γνωστὸ ἀπὸ τις ἀνακρίσεις¹²⁶, προέβλεπε ἑναρξὴ τῆς ἐπαναστάσεως ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴ Μάνη καὶ στὴ συνέχεια ἐπέκτασή της στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα.

Ἄλλὰ, ὅπωςδὴποτε, τίποτε δὲν εἶναι ἀπόλυτα ἐξακριβωμένο γι' αὐτὴ τὴν κίνηση. Βέβαια ὁ Pittoni συνέστησε νὰ ἀνακοινωθεῖ στὸ Ἑπουργεῖο Ἀστυνομίας στὴ Βιέννη¹²⁷, ἀλλὰ δὲν κατόρθωσα νὰ διαπιστώσω, ἂν ἡ ὑπόθεση εἶχε συνέχεια. Αὐτὸ πάντως πού εἶναι σημαντικό, ὅπως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τονίσθηκε, εἶναι ὁ ἀναβρασμὸς πού παρατηρεῖται στὴν Τεργέστη αὐτὴν τὴν ἐποχὴ, τόσο ἀπὸ Ἕλληνες, ἐμπόρους κυρίως, μόνιμους κατοίκους της, ὁπαδοὺς τοῦ Ρήγα καὶ ἐπηρεασμένους ἀπὸ τις γαλλικὲς ἰδέες, ὅσο καὶ ἀπὸ προσωρινὰ προσεγγίζοντες τὸ λιμάνι, με σχέδια γιὰ ἐπανάσταση. Θὰ μπορούσε νὰ ὑποστηριχθεῖ ὅτι, ὅπως καὶ στοὺς δύο ρωσοτουρκικοὺς ἐπὶ Αἰκατερίνης Β' πολέμους ἢ ἀργότερα κατὰ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821, ἔτσι καὶ τώρα ἡ Τεργέστη ἀποτέλεσε τὸ κέντρο γιὰ τὴ διάδοση ἐπαναστατικῶν μηνυμάτων ἢ τὸ περιβάλλον γιὰ τὴν ἐνσάρκωση τῶν ἀπελευθερωτικῶν πόθων.

Ἔολγα Κατσιαροδῆ

126. Legrand - Λάμπρος, ὁ.π., σ. 8(9) - 10(11), 70(71).

127. Συνιστᾶ νὰ ἀνακοινωθεῖ ὁ al Conte di Merteer Membro al Congresso d' Italia [ὁ] al Ministero in

Vienna" Μὲ τὸ "Ministero" ἐνοσεῖ τὸ Ἑπουργεῖο Ἀστυνομίας στὴ Βιέννη ὑπουργὸς ἦταν ὁ Pergen. Ἄλλὰ δυστυχῶς δὲν πέτυχα νὰ ταυτίσω τὸν Conte di Merteer.